

משנת החודש / ידיעות בסיסיות בעניני קידוש החודש והגדרותיהם בקצרה

כ' אלול תשס"ו

שים לב מספרי ההערות אינם סופיים, לכן הם לא עיקביים, וניתן להוסיף הערות ללא שום טירחא. קובץ 3--- (הוא קובץ הערות בשם 14 החודר) בו יש לעשות את השינויים, הוא מקביל לקובץ 0-0 שאחרי השינויים יש להחליף את שמו ל-14 החודר רק כדי לשלוח אותו לסדר במחיצה של הקצר 005- השמות מ 333--- עם 3--- הערות, הוחלפו ל

במחיצה 2 ראש-33331 קובץ 14 החודר 14 החודר והועבר ל-005

[ ] לשקול שישאר באותיות רגילות

פרק ראשון

בריאת העולם – היצירה

ר' יוחנן פתח: "עשה ירח למועדים". אמר ר' יוחנן, לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, א"כ למה נברא גלגל לבנה, כדי לקדש ר"ח ושנים וכו'.

לפי רבי אליעזר¹ - בתשרי נברא העולם, ולפי ר' יהושע - בניסן נברא העולם. [ראש השנה דף ח. י: יב.]

א. חודש בריאת העולם, יום תלית המאורות, יום המולד שלאחריו

ביום הראשון - נברא העולם, [לפי רבי אליעזר הנ"ל - היינו כ"ה באלול, ולפי רבי יהושע - כ"ה באדר]. ביום הרביעי - המאורות ניתלו והתחילו לשמש ברקיע. ביום השישי - נברא האדם הראשון בחיר הבריאה.

תוס'² כותבים: בשעה תשיעית [שהיא השעה כ"א של היממה] נצטווה, ומסתמא אז קידש החודש, ושלפי"ז המולד הראשון ביצירה היה 6 שעות קודם, שהוא הזמן שמתחילת המולד עד שאפשר לקדש בא"י, נמצא שהמולד עצמו היה בתחילת שעה ט"ו או בסוף י"ד.³

ב. תוס'³ כותבים [אליבא דרבי יהושע – עיין הערה... 1.1]: שהקב"ה תלה את המאורות בתחילת ליל ד', ומיד קטרגה ונהגה נזיפה בעצמה ז' ימים ועוד ט' שעות ותרמ"ב חלקים.⁴

ג. ת"ר⁵: חכמי ישראל מונים למבול⁶ כר"א ולתקופה כרבי יהושע, חכמי אומות העולם מונים אף למבול כר'

מקורות והערות

(1) הר"ן בדפי הר"ף ראש השנה דף ג. כותב: שהכוונה ליום גמר בריאתו, דהיינו יום יצירת האדם הראשון, ביום שישי א' תשרי, שבו נגמרה יצירת העולם. (2) ראש השנה דף ח. ד"ה ולתקופות. (3) הראשונים נתנו סימן למולד זה - וי"ד, פירוש: יום שישי סוף שעה י"ד. בספר השמים מספרים עמ' 87 כותב: ע"פ חז"ל, זה התרחש בתחילת השעה השלישית של היום, סוף שעה י"ד משקיעת החמה של סוף היום החמישי לבריאה, 62 שעות מתלית המאורות ותחילת שימושם ברקיע, יוצא שהמולד היה ביום ו' 8 בבקר. מולד זה נקרא "מולד של ישוב". [יש גם מולד "תוהו", עיין בזה לקמן פרק ד' הערה 3]. ע"פ חז"ל, זה התרחש בתחילת השעה השלישית של היום, סוף שעה י"ד משקיעת החמה של סוף היום החמישי לבריאה, בספר כי היא חכמתכם פרק יד, כותב: כי מדברי תוס' אנו למדים, שבכל מקום שאומרים כך וכך שעות, הכוונה לסוף השעה, וכן שרק לפי רבי אליעזר המולד היה וי"ד, אבל לפי רבי יהושע - היה ד' ט' תרמ"ב, עיי"ש. (4) וכן הוא לפי הפירוש הראשון ב"ערוגת הבושם" לתלמיד הרוקח. ובפירושו השני הוא מפרש: הקב"ה תלה את המאורות בתחילת ליל ד', והיא קטרגה אחרי ט' שעות תרמ"ב חלקים, ונהגה נזיפה בעצמה ז' ימים כמו במרים. החזו"א מפרש: שהקב"ה תלה את המאורות בט' שעות תרמ"ב חלקים, ומיד קטרגה ונהגה נזיפה ז' ימים כמו במרים. ע"ע בספר כי היא חכמתכם פרק נו הערה א' 5) ראש השנה דף יב. (6) תוס' ר"ה דף ח. ד"ה ולתקופות, גורסים "ולמולדות".

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-

יהושע. יש אומרים: ⁷ שהעיקר כשיטת ר' יהושע הסובר בניסן נברא העולם, אך למניין השנים מונין מתשרי, ויש אומרים: ⁸ שהעיקר כרבי אליעזר הסובר בתשרי נברא העולם.

הפסיקה למעשה - כדעת רוב גדולי הראשונים, ⁹ הפוסקים כר' יהושע שהעולם נברא בניסן, ולכן למניין החגים והתקופות אנו מונים מניסן, אבל למניין חודשי השנה וכן למולד הראשון, אנו מונים מתשרי. ¹⁰

ד. אורך זמן היקף הירח בגלגלה בנקדוה הידועה כנגד גלגל המזלות עד שובה אל הנקודה עצמה הוא 27 יום ושלישית היום בקירוב. ¹¹

ה. פרק הזמן שהלבנה עושה סיבוב שלם סבוב כדור הארץ מעת שהיא נדבקת בחמה עד שתהיה נדבקת עמה פעם אחרת זהו בממוצע 29.5 יום ותרצ"ג חלקים. ¹²

ו. **שנת הלבנה** - אינה פחותה משנ"ב יום ולא יתירה על שנ"ז יום. ¹³

ז. **שנת החמה** - פרק הזמן שבו השמש משלימה סיבובה בגלגל המזלות וחוזרת למקומה הראשון הוא 365 יום 6-שעות. ¹⁴

בשנת חמה יש 4 תקופות, כל תקופה בממוצע 91.5 יום. ¹⁵

ח. התקופות המולדות והמזלות תלויים בהילוכם הקבוע במעגלים ובקשתות שוות, של גרמי השמים: השנתי של החמה, החדשי של הלבנה, והיומי של הכוכבים, משא"כ התארכות הימים בקיץ והתקצרותם בחורף תלויות בנטיית היום יומית של החמה הגדלה והולכת בקיץ ובחורף מקו המשווה לצפון או לדרום, ואין לה השלכה על קביעות מהלכם האחר של גרמי השמים. ¹⁶

ט. כדור הארץ סב על צירו - מול השמש העומדת במקומה - מדי יום סיבוב שלם של 360 מעלות, כתוצאה מכך מתחלפות על פניו היום והלילה בקצב זה. משך הסיבוב, 23 שעות, 56 דקות ו-4.09 שניות, אולם בתום סיבוב זה עדיין לא הושלמה היממה השימשית, כי בנוסף לסיבובו היומי של צירו, נע כדור הארץ במסלול היקפי גדול, הקפה שנתי אחת, במשך 365 יום סביב השמש העומדת במקומה. ¹⁷

י. זריחת השמש היא תוצאה של סיבוב כדור הארץ החושף לעינינו [זריחה] או מסתיר מעינינו [שקיעה] את קרני השמש שברגע זה נמצאות בקירבתו. ¹⁸

יא. הזריחה והשקיעה אינן מתרחשות בבת אחת על פני כל כדור הארץ, אלא זמנן משתנה ממקום למקום, ממזרח למערב ומדרום לצפון. ¹⁹

יב. משך היממה מחצית יום אחד למשנהו איננו אחיד, איננו 24 שעות בכל השנה ואיננו אחיד בכל המקומות, אלא קיימים שינויים מיום ליום בארכו, כך שהינו ארוך או קצר יותר מעט [בגבולות של עד כחצי דקה], בהתאם לתנועתו היומית והשנתית של כדור הארץ, ו-24 שעות אינן אלא ממוצע שנתי של משך היממה. ²⁰

מקורות והערות

(7) רש"י ר"ה דף יב. ד"ה ולתקופה, תוס' שם ד"ה למבול, ובדף כז. ד"ה כמאן, הרמב"ם, הרא"ש, הר"ן, הראב"ח והאבודרהם. (8) ויקרא רבה"הוצאת וילנא פרשה כט, הזוהר כרך ג' ויקרא פרשת אמור, דף קיט, הרד"ק מלכים א' פ"ח ב', האבן עזרא בספר העיבור, הרמב"ן בראשית פרק ח' ה', התשב"ץ חלק ג' סי' שא, שו"ת מהרלב"ח סי קמב. (9) הרמב"ם, רש"י התוס', הרא"ש, הר"ן הראב"ח והאבודרהם. (10) וע"ע יערות דבר ח"א דרוש טו, ודרוש א', ובספר כי היא חכמתכם פרק נו. (11) עיין לקמן פרק ב' סעי' ח'. (12) עיין לקמן פרק ב' סעי' ב' יב, ופרק ג' סעי' ה'. (13) עיין לקמן פרק ב' סעי' יג, יד. (14) עיין לקמן פרק ו'. (15) עיין לקמן פרק ו' סעי' ד' ופרק ז' סעי' ב' ג'. (16) הזמנים בהלכה פרק א'. (17) שם פרק ב'. (18) שם פרק ג' ובהערה 1. (19) שם פרק ו'. (20) שם פרק ג'.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ומשורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

פרק שני

החודש למנין הלבנה

הירח - הוא גוף שחור שאורו לא מעצמו אלא מהשמש. מ"חוקי הבריאה" שהירח מקיף את כדור הארץ בממוצע של 29.5 יום, והשמש חוזרת למקום קביעותה אחר 365 ורבע יום. ... פחות 11 שניות.

"חודש" - מלשון "חידוש", הכוונה רק לחודש לבנה, לפרק הזמן שבו הירח מקיף את כדור הארץ במשך פעם אחת. למהלך הלבנה אין דבר מסוים הקשור לשנים.

"שנה" - מלשון "שונה" חוזר,⁰ הכוונה לשנת חמה, לפרק זמן שבו השמש חוזרת בגלגל המזלות למקום קביעותה אשר החלה ממנו. למהלך השמש אין דבר מסוים הקשור לחודשים.

א. החודש - בתורה¹ נאמר: "החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לחדשי השנה"^{1.1}. בכל מקום שנאמר בתורה "חודש" היינו רק ללבנה ולא לחמה, כיון שאין לחמה חודש כלל, וכל ימי חגיגנו נקבעים לפי חדשי הלבנה.²

ב. "חודש" - זהו פרק זמן שעושה הלבנה סיבוב שלם סביב כדור הארץ, מעת שהיא נדבקת בחמה עד שתהיה נדבקת עמה פעם אחרת.^{1.2} וזהו בממוצע 29.5 יום.

"חודש" נקרא ע"ש החידוש שהלבנה התחדשה אחרי שנעלמה או נקראת "מולד" ע"ש תולדת אורה שנולד לה, וזהו מספר שעות לאחר המולד,³ פעמים לא תראה ביום המולד כלל אלא למחרת.⁴

מקורות והערות

(0) הרא"ם על התורה בראשית א' יד, מובא לקמן הערה 1.6. הרד"ק בספר השורשים. (1) שמות יב, ב. 1.1) בביאור מצוה זו - עיין .... (2) האבן עזרא שמות יב, ב, מביא את דברי ר' יהודה הפרסי (ע' בבאר יצחק דהוא מין, וקראו רבי לפי שהיה חכם להרע, או דט"ס): כי ישראל מונים כפי שנות החמה כמשפט העמים הערלים, [והחדש אחד שלושים יום ואחד ל"א], וראיתו מהפסוק שמות י"ג, ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, משמע שלעולם יהא באותה תקופה, ואילו שנת הלבנה אינה שווה. והאריך האבן עזרא לחלוק עליו: שלא דיבר נכונה, שהערלים אזלי בתר החמה בלבד, וראו ששנים עשר פעם תתחדש הלבנה בשנת החמה, חלקו ימי השנה לשנים עשר, וקראו לכל חלק חדש, בעבור שהוא קרוב מימות חדש הלבנה, אבל באמת אין חדש זה דבר הנמצא בטבע כלל. והישמעלים אזלי בתר הלבנה לגמרי, וכל שנותיהם שנת לבנה, וכל שנה ישנתה מועד פסחם. והרי אין ללבנה שנה בעצם, וקבעו שיהא י"ב חדשים מחמת החמה, הגם דאינו ממש כשנת החמה, די שפרש של כ"א יום, ול"ג שנות חמה הם ל"ד שנות לבנה. והשם צוה בתורתו לשמור מועד במועדו, כי אמר [דבר' טז, א]: שמור את חדש האביב ועשית פסח לה'. והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש, נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו. וככה קרא חג השבועות, חג הקציר [כג, טז], וסכות - חג האסיף [שם], כי הקציר והאסיף תלויים באביב, וראינו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי חדש הלבנה, וככה סכות. והנה צוה לשמור ימי חדש הלבנה, ויהיו המועדים זמניהם שמורים. כי כלל שנותינו ישוב בכל המחזור שנות החמה, וחדשינו תמיד חדשי הלבנה, וברוך השם שהדריכנו בדרך ישרה. עכ"ל. מהאבן עזרא מדויק כדברי הגרי"ז פ"ד מקה"ח הל' ז': שבאמת שנותינו שנות חמה אלא שחדשינו חדשי לבנה, ובכדי להתאים השנים מעברין את השנה. [וע' כע"ז בתשב"ץ ח"ג סי' קכ"ג]. עיין גם בהאבן עזרא ויקרא כה יט, וז"ל: שאין ללבנה "שנה" כלל, רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה, ומצאו "ב. כאשר אין לחמה "חודש" והמחשבים בקשו מספר לחודש, שיהיה נחלק קרוב לחודש מימות חדשי הלבנה, על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישובו בסוף לשנות החמה, על כן העתיקו חז"ל, כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עברין בכל מחזור הלכה למשה מסיני, אף ע"פ שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה, וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות. עכ"ל, ראב"ח בספר העיבור, מאמר ב' תחילת שער א' (ובשער ה' 1.2) ראב"ח שם. (3) רגע המולד ורגע תחילת החודש - עיין בהמשך סעי' י', ובפרק הבא. (4) כמבואר במסכת ראש השנה דף כ: ובהמשך סעי' ט'.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ומחודרות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

ג. **"שנה"** - שנה זה מלשון "שונה",^{4.1} "חוזר". הכוונה לשנת חמה שאורכה 365 יום שאז החמה חוזרת למקום קביעותה הראשון.

"שנה" ראוי להקרא גם לימי היקף הלבנה,^{4.2} אבל אי אפשר לקרוא לסוף שנת חמה ותחילת שנת חמה "חודש", מפני שחודש הוא מלשון חידוש, והרי לחמה אין חידוש, ורק ללבנה יש חידוש שמתחדש אורה, ומזה תדע כי בכל מקום שנאמר בתורה "חודש" היינו רק ללבנה, כי אין לחמה חודש כלל, והיכן שנאמר "שנה" הכוונה לשנת חמה,⁵ ויש אומרים:⁶ ישראל מחשבין מועדיהם וחדשיהם לימות שנות הלבנה, אלא שמוסיפים חודש עיבור כדי להשוות שנת הלבנה עם שנת החמה, ויש אומרים:^{1.6} שכל שס"ה יום נקרא שנת הלבנה מחמת ששלמו חיבוריה עם השמש בכל הי"ב מזלות, ולכן תלה השנה בשניהם יחד.

ד. **מחזור הלבנה** - זהו התנועה החודשית של הירח, שבה מקיף הירח את כדור הארץ פעם אחת בחודש, עד שהירח נמצא שוב בין כדור הארץ לשמש,⁷ באותו כיוון בשמים ובאותו קו אורך שמימי, [אבל לא באותו קו רוחב שמימי, מובן שלא באותו הגובה, אלא השמש והירח מעל כדור הארץ, וכדור הארץ נמוך מהם], ובכך הירח מסתיר את קרני השמש מכדור הארץ, שהרי חלקו המאיר כלפי השמש, וחלקו החשוך כלפי כדור הארץ.⁸

ה. **ליקוי חמה** - לעתים נדירות נמצאים השמש והירח בשעת המולד באותו קו אורך ובאותו קו רוחב, כאשר הירח חוצץ בין השמש לכדור הארץ ומסתיר את השמש, והוא מתרחש אך ורק בזמן המולד האמיתי.⁸

לא בכל ר"ח מתרחש ליקוי חמה, כי תוך כדי מסעו סביב כדור הארץ, יעבור הירח פעם "מעל" השמש ופעם "מתחתיה", ולא תמיד יסתיר את אורה.^{1.8}

ו. **ניגוד** - זהו כאשר כדור הארץ נמצא בין הירח והשמש באותו קו אורך שמימי בלא אותו קו רוחב, בזמן הזה רואים את הירח במלואו. הוא מתרחש כל חודש כשמשלימה הלבנה מחצית ממסלולה החודשי, בערך באמצע החודש, כשהלבנה נמצאת מול השמש בצד השני של כדור הארץ.⁸

ז. **ליקוי ירח** - זהו כאשר כדור הארץ חוצץ בין הירח לשמש גם באותו קו רוחב ובאותו גובה, שאז מסתיר כדור הארץ את אור השמש מלהאיר לירח, ובמקום לראות את הירח במלואו אנו רואים ליקוי ירח, והוא מתרחש לעיתים נדירות אך ורק כאשר הירח במלואו, דהיינו בי"ד או ט"ו בחודש.^{2.8}

מקורות והערות

1.4) ראה לעיל הערה 0 ולקמן הערה 1.6. 2.4) עיין בזה ב"ישורון" ט' עמ' תקפז. 5) אבן עזרא שם, תשב"ץ שם, הגרי"ז פ"ד מקה"ח הל' ז' מדייק כך מהרמב"ם פ"א מקה"ח הל' ז', שפסק: חדשי השנה הם חדשי הלבנה, שנאמר "עולת חדש בחדשו", ונאמר "החדש הזה לכם ראש חדשים", כך אמרו חכמים: הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה, ואמר לו "כזה ראה וקדש", והשנים שאנו מחשבין, הם שני החמה, שנאמר "שמור את חדש האביב, עכ"ל. 6) חינוך מצוה ד'. 1.6) הרא"ם בראשית א' יד, כתב, וז"ל: שבשס"ה יום גמר השמש מהלכו בכל השנים עשר מזלות שהוא סבוב שלם, ולכן נקראת שנה מגזרת שנו וישנו, כי אז ישוב השמש שנית אל הנקודה אשר החל ממנה, ובאותו זמן עצמו נתחברה הלבנה עם השמש בכל מזל ומזל מהי"ב מזלות פעם אחת, ונקרא שנת לבנה, מפני ששלמו חיבוריה עם השמש בכל הי"ב מזלות, ועוד תשוב להתחבר שנית במזל אשר החל החיבור בו, ואע"פ שיש יתרות בין שנתה לשנת החמה כמו י"א יום, מאחר שהם מיעוט החדש בטלו במיעוטן, וכאלו אין שם יתרות כלל, מפני ששנת החמה היא מצד מהלכה שסבבה בכל הי"ב מזלות, ושנת הלבנה היא מצד חיבורה עם השמש בכל אחד מהי"ב מזלות, תלה השנה בשניהם יחד, אע"פ שהלבנה גומרת מהלכה בכל הי"ב מזלות בכ"ט יום ושעות ידועות, עכ"ד. 7) הרמב"ם הל' קידוש החודש פ"ו הל' א', קורא לנקודה זו "שעה שיתקבץ בו הירח עם החמה". וכן סובר שזהו "המולד". שיטתו מובאת לקמן פרק ג' סעי' א'. 8) יסוד עולם מאמר ג' פ"ח והי"ז, תכונות שמים אות עב, גמ' סוכה דף כט. אבן עזרא שמות יב, ב, תויר"ט ד"ה פ"ב מ"ו. חזון שמים עמ' פא והלאה, גמ'... שונשטיין מסכת ראש השנה. 1.8) השמים מספרים עמ' 30. שם הוא מוסיף: יש שני סוגי ליקויי חמה: ליקוי מלא וליקוי חלקי, דבר זה תלוי בקו הרוחב הגיאוגרפי שבו עומד הצופה. אי לכך, במקום מסוים ייראה ליקוי מלא, ובמקום אחר באותו הזמן ייראה הליקוי רק באופן חלקי, ובמקום אחר על פני כדור הארץ לא ייראה הליקוי. 2.8) השמים מספרים עמ' 32. שם הוא כותב: הירח מסתובב סביב כדור הארץ כל פעם במישור אחר, כאשר הירח נמצא ממש בתוך הצל של כדור הארץ (בחלל הריק) רק אז מתחולל ליקוי ירח מלא, אולם כאשר מישור הסיבוב של הירח הוא גבוה יותר, לא יתחולל ליקוי ירח כלל. עוד מובא שם: כי מספר הליקויים הממוצע שחל בשנה קלנדרית אחת אינו קבוע. המספר הוא 7 ליקויים בשנה, 5 ליקויי חמה ו-2 ליקויי

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות וממורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 05276-123000 02-5822919

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

ח. אורך זמן היקף הירח בגלגלה בנקודה הידועה כנגד גלגל המזלות עד שובה אל הנקודה בעצמה - הוא כ"ז יום ושלישית היום בקירוב.⁹ אך אף על פי שהירח בא על מקומו כבתחילה, לנקודת המוצא שלו, מ"מ עדיין לא הסתיים סיבובו של הלבנה סביב כדור הארץ ביחס לשמש, שהרי השמש הלכה גם כן בזמן הזה, כפי תנועתה יחסית לשנה, וא"כ עד שיבוא הירח אל מול פני השמש, נתאחר מלראותה עד זמן כ"ט יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים.¹⁰

רגע המולד - עיין בתחילת הפרק הבא. **רגע תחילת החודש** - עיין בהמשך סעי' יב.

ט. מילוי הלבנה - זהו הזמן שמתחילת החודש עד חצי החודש, שהלבנה מתמלאת והולכת.^{1.10}

י. צורת הירח מליל ר"ח עד סוף החודש - בליל ראש חודש מופיע הירח בצורת סהר דק מאד מעל האופק המערבי לא הרחק ממקום שקיעת השמש. בכל יום במשך החודש הוא הולך ומתעבה עד אמצע החודש ושוב חוזר ומתמעט עד שלקראת סוף החודש רואים אותו שוב בצורת סהר קטן מאד. מצב זה נוצר עקב כך שהירח נמצא בין השמש לכדור הארץ בקו ישר, ואז רואים רק את הצד החשוך שבו, ואילו הצד המואר שבו מופנה כלפי השמש.

יא. זמן המעבר - זהו המצב של הלבנה הישנה לקראת סוף החודש שהירח נראה במזרח, לבין תחילת החודש שהלבנה החדשה נראית במערב אחרי השקיעה, בזמן המעבר הלבנה לא ניתנת לראיה. רב נחמן¹¹ אומר: כ"ד שעות מיכסי סיהרא".

יב. רגע תחילת החודש - אין החודש מתחיל בזמן המולד ברגע שראויה הלבנה להראות, אלא ביום וברגע שנראית הלבנה בפועל על ידי עדים ומתקבלת עדותן בבית דין,^{1.12}

בזמן הזה שמקדשים על פי המולד האמצעי [הממוצע שזהו 29.5 יום ותרצ"ג חלקים ולא על פי הראיה, כמבואר בפרק הבא סעי' ה'], עושים חודש אחד מלא וחודש אחד חסר, אבל לא עושים אותו באמצע היום, מאחר שהתורה ציוותה שלא יתחיל החודש מאמצע היום, אלא מתחילת הלילה.¹²

יג. שנת הלבנה - אמר שמואל:¹³ אין שנת הלבנה פחות משנ"ב יום ולא יתירה על שנ"ו, הא כיצד, שניהם מלאים ששה, שניהם חסרים שנים, אחד מלא אחד חסר ארבעה.^{1.13}

מקורות והערות

לבנה, או 4 ליקויי חמה ו-3 ליקויי לבנה. (9) אבן עזרא שמות יב, ב'. דהיינו 27 יום, 7 שעות, 43 דקות, 11 שניות, נמצא שמהלך הלבנה מהיר פי 13 ממהלך השמש. (10) השמים מספרים עמ' 26. שם בעמ' 48 מובא שזמן זה הוא לא כהמדע, כמבואר לקמן פרק ג' סעי' ה' (1.10). השמים מספרים עמ' 26, כותב: בכל יום ויום, מתאחרת זריחתו של הירח ב- 50 דקות ביחס ליום הקודם. בתחילת החודש, זורח הירח במזרח, לפני זריחת השמש, ושוקע סמוך לשקיעת השמש. לפיכך, אנו נראה אותו סמוך לשקיעה באופק מערב, אך בבוקר לא נראה אותו כלל עקב קטנותו וכן סמיכותו לשמש. ביום זה הוא נראה בשמים כצורת חרמש דק. בסוף השבוע הראשון, דהיינו ב'ז' או בח' בחודש - זורח הירח בצהרים, ובשעת השקיעה הוא נראה לו בערך באמצע השמים מואר במחיצתו, וסמוך לחצות לילה הוא ישקע, ביום זה הוא נראה בשמים כצורת חצי כדור. בסוף השבוע השני, דהיינו אמצע החודש - ב"ד או בט"ו לחודש - זורח הירח סמוך לשקיעת השמש כשכולו מואר, ושוקע סמוך לזריחת השמש. ביום זה הוא נראה בשמים כצורת כדור מלא. בסוף השבוע השלישי, דהיינו בערך בכ"ב לחודש - זורח הירח בחצות לילה כשהוא מואר במחיצתו, ושוקע למחרת בערך בחצות היום. ביום זה, הוא נראה בשמים כצורת חצי כדור, אלא שכאן הוא בכיוון ההפוך ביחס לזמן זה בתחילת החודש. בסוף השבוע הרביעי, דהיינו כ"ח כ"ט לחודש - זורח הירח לפני זריחת השמש, ובגלל קרבתו אל זריחת השמש, וכן בגלל קטנותו, קשה מאוד לראותו, ביום זה הוא נראה בשמים כצורת חרמש דק, בכיוון ההפוך ליום תחילת החודש. (11) ראש השנה דף כ.: עוד בענין זה - עיין בהמשך .... (1.12) עיין לקמן פרק ה' סעי' א' ב'. (12) הרמב"ם פ"ח הל' א' מביא לכך מקור מהגמ' מגילה דף ה. "מנין שאין מחשבין שעות לחדשים, שנאמר עד חודש ימים, ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות לחדשים", אך רש"י שם מפרש את הגמ' בענין אחר - עיין ביאור הלכה ל"שקל הקודש" פ"א ד"ה שנאמר. (13) ערכין דף ט.: (1.13) בפרקי דרבי אליעזר הגדול פרק ז', איתא: חשבון ימות שנת הלבנה שנ"ד ימים ושליש יום [ותתע"ד חלקים], כל השעות של שנת הלבנה, שמונת אלפים ותק"ד שעות, ובספר העיבור לראב"ח מאמר ב' שער ב', מבאר מדוע נקטו חז"ל את החשבון הזה, שחודש הלבנה הוא כ"ט יום וי"ב שעות ושני שלישי השעה. עיי"ש את ביאורו המקיף לכך. וע"ב דבריו שם שער י', בענין החשבונות לשנים השלימות והחסירות והימים הכפולים ופירוש ענינם וטעמם.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ומשמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

יד. שנת הלבנה - הזמן לשנת הלבנה האמור בסעי' הקודם הוא אחד מחוקי התורה ואינו דבר שכלי,¹⁴ ויש אומרים: 1.14 שפרק זמן של ש"ה יום גם נקרא "שנת הלבנה", מפני ששלמו חיבוריה עם השמש בכל הי"ב מזלות.

שנת הלבנה מהתורה

טו. מחזור העיבור - הוא כל י"ט שנה, וז' מחזורין קטנים יש בו, יש מהן משלש, ויש מהם משתיים ושלוש ושתיים, שלוש ושלוש ושלוש ושתיים, כדי להשוות את חדשי הלבנה לשנת חמה. 2.14

מחזור העיבור

טז. מן התורה הוא שנעשה שנה ללבנה, כדכתיב "לחדשי השנה", מהמקרא הזה אין מבואר כמה חדשים נקרא שנה, אך מהפסוק "שמור את חודש האביב, ועשית פסח" למדים זאת, שיש לילך אחר שנת חמה, שהיא רק גורמת שיצא פסח באביב.¹⁵

יז. הלוח העברי ושנות עיבור - עיקרו מבוסס על חדשי הלבנה, אך גם על שנת חמה, כי לשני המניינין אנו צריכים,¹⁶ מונין ללבנה, כי כל מועדינו תלויים בלבנה, בט"ו בחודש, באחד לחודש, בעשירי לחודש, ומונין גם לחמה, הואיל ותקופות השנה תלויות במחזור החמה, וההפרש בין שנת חמה לשנת לבנה הוא י' ימים כ"א שעות ור"ד חלקים, ובמשך הזמן היה יוצא ניסן בחורף ואח"כ בסתיו ואח"כ בקיץ, והרי התורה ציותה "שמור את חודש האביב ועשית פסח", שלעולם פסח צריך להיות באביב, כדי שכל חג וחג יחול לעולם תמיד באותה תקופה.

הלוח העברי

נמצא שהיקף הירח גורם רק את קידוש החודשים, והקף החמה גורם רק את השנים, והלכה למשה מסיני היא¹⁷ לעשות שבעה שנות עיבור בכל מחזור של י"ט שנה, כדי להשוות את חדשי הלבנה לשנת חמה.¹⁸

מקורות והערות

(14) כי שנה פירושו "חוזר", שהרי רק למה שהלבנה חוזרת למקום קביעותה בממוצע אחר 29.5 יום אנו קוראים "חודש" כמו שהתבאר לעיל סעי' ב', אבל אח"כ אין ללבנה שום דבר מ"חוקי הבריאה" החוזר שנוכל לקרוא אותו "שנה", כמבואר באבן עזרא שמות פ"ב ב', ויקרא כ"ה ט', כנ"ל הערה 2. 1.14) רא"ם הנ"ל הערות 2. 2.61. וז"ל הספר העיבור לראב"ח מאמר ב' שער ג': השנה לפי משמע השרש, אשר היא חצובה ממנו, היא מהלף החמה מחלק אחד מחלקי הרקיע עד שתסוב כל שנים עשר מזלות ותחזור אל החלק אשר התחילה ממנו לסבוב, והיא שונה משם להלך כבראשונה, והיא גומרת את כל המהלך הזה בכל ש"ה יום ורביע פחות משהו, אלא שרוב האומות אשר מונים לחמה מונים אותו רביע שלם, ושנת לבנה אע"פ שאינה נוהגת המנהג הזה ואינה שונה לסבוב אל המקום אשר התחילה ממנו, ראויה היא להקרא שנה, מפני שהלבנה בסוף כל י"ב חודש היא שונה להתחדש במזל אשר היתה מתחדשת בו בראשיתו, אבל לא בחלק ההוא עצמו מן המזל, וכו' עיי"ש. 2.14) פ"ח דפרקי רבי אליעזר, וע"ע לקמן פרק ו' סעי' ח' ובראב"ח שם שער ה' המבאר: את סידור השנים המעוברות והטעם אשר נתקנו על הסדר הזה. 15) בביאור סעי' זה וסעי' הבא, עיין בהגרי"ז על הרמב"ם פ"ד מקידוש החודש הל' ז'. 16) תשב"ץ... אולי... חלק א' סי' קג. 17) אבן עזרא ויקרא כה יט, כנ"ל הערה 2, ראב"ח בספר העיבור מאמר ג' סוף שער ח'. 18) אבל לא עם שנות הלבנה, כמבואר בפרק ח' מפרקי דרבי אליעזר, ובביאור הגאון מוה"ר בנימין דיסקין זצ"ל, מובא בספר פועל ד'.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

פרק שלישי

רגע המולד ומהו מולד

מולד
הלבנה
האמיתי

א. מולד הלבנה האמיתי - זהו הרגע שהשמש הירח וכדור הארץ עומדים בקו אחד ולא ניתן לראות מאומה מאור הירח.¹

יש אומרים:² שזהו הרגע הקיבוץ שבו נולדת הלבנה מחדש, ויש אומרים:⁸ שזהו לא רגע ההתקבצות אלא הרגע שבו מתחילה הלבנה לנוע ממצב ההתקבצות מול השמש, ותחילת חשיפת פניה אל פני כדור הארץ.

בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה נהגו לקדש את החודש על פי המולד האמיתי, ואף על פי כן היה לבית דין לחשב ולידע את המולד האמצעי,¹⁰ כדי לידע אם העדים אומרים אמת.^{1.10} גם בזמן הזה יש נפק"מ לדינא מן החשבון האמיתי, לענין שאי אפשר לברך את ברכת הלבנה אח"כ.^{2.10}

ב. הקושי בידיעת מולד הלבנה הראויה לקידוש החודש - הגמ'¹¹ אומרת: כי משה רבינו נתקשה במולד הלבנה, רש"י¹² מפרש: נתקשה משה על מולד הלבנה באיזה שיעור תיראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו "כזה ראה וקדש". המהר"ל¹³ והגרי"ז¹⁴ מסבירים: כי גם לירח על מנת לקדשו, דרוש "שיעור" מנימלי, אך פחות מאותו שיעור אין לקדש את החודש עדיין, אפי' שנדמה שרואים ירח כפלח דק מאד וצר,¹⁵ וזהו בדיוק כפי שאין לברך על הפת בפחות מכזית.¹⁶

ג. הזמן המנימלי לראות הירח מן המולד, לפי רש"י¹⁷ - זהו 6 שעות מן המולד. ולפי הרבה ראסונים¹⁸ - לא יתכן לראות את הירח 6 שעות אחר המולד, והזמן המינימלי הנצרך הוא י"ח שעות.¹⁹

ד. קביעת הזמן של ראיית הירח הדק ביותר לאחר המולד - ישנם לכך חשבונות תיאורטיים, אך במציאות היא בעיה קשה, הסיבה שאין אנו רואים את הירח הקטן מיד לאחר צאתו מרגע המולד היא רקע אור השמים, כי העין מסוגלת להבחין בעצם מאיר אך ורק אם הארתו חזקה ובולטת יותר מן האור שברקע. ויש עמל רב לחשב כמה זמן אחר רגע המולד ניתן לראות את הירח החדש, במציאות הוא כיממה מן המולד, ובמקרה הטוב לא לפני 19-20 שעות לאחר המולד.²²

מקורות והערות

(1) את ידיעת זמנו, אימתי יחול, ניתן לדעת ע"י חישובים מיוחדים ומסובכים, מובאים ברמב"ם החל מפרק יא, ובספר חזון שמים החל מעמ' לה. השמים מספרים עמ' 39, מוסיף: שאילו כיום, הם נעשים ע"י מחשבים במהירות הבזק בדיוק רב עד כדי חלקי השנייה. (2) רמב"ם פ"ו הל' א', ראב"ח ספר העיבור מאמר ב' סוף שער א', תשובת הגאונים ס' לו. הכוזרי מאמר ד' אות כט. הרז"ה ראש השנה דף כ. ראב"ח מאמר שני שער ראשון. וכפתור ופרח פרק יד. (8) המאירי ראש השנה דף כ. התשב"ץ חלק א' סי' קג. ועוד ראשונים - עיין השמים מספרים עמ' 41 40. (10) רמב"ם פ"א הל' ו' ז', פ"ו הל' א', הרמב"ם שם פוסק שחישוב המולד האמצעי זוהי מצות עשה מן התורה. עיין מש"כ לקמן פרק ה' ובהערה 0.1 שם. (1.10) שקל הקודש על הרמב"ם שם, ע"פ הרמב"ם פ"ד הל' ד'. (2.10) חזון שמים בהקדמתו עמ' ד'. (11) מנחות דף כט.: (12) שמות פ"ב, ב'. (13) באר הגולה פרק שישי עמ' קיח קיט. (14) על התורה שמות יב, ב. (15) (16) קונטרס כ"ד השעות לד"ר ר' נ. וידאל עמ' 2. (17) על הברייתא מס' ראש השנה [דף כ:]: האומרת: שיש חילוק בין נולד לפני חצות או אחר חצות, נולד קודם חצות (היום - רש"י), בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה. (18) בעל המאור שם, רמב"ם פ"א מקידוש החודש ובפ"ז הל' ג' ועוד. (19) בישוב שיטת רש"י הסובר: שאפשר לראות את הלבנה החדשה כבר אחר 6 שעות מהמולד כותב המהר"ל שם: כי אין למדע את הכלים לקבוע מינימום מוחלט וסופי הטבוע בטבע עצמו ולא מה שבני אנוש יראו בפועל מידי פעם בפעם, ורק מה שקבע הקב"ה ו' שעות מן המולד הוא מה שיכול להכחיש את העדים, ועיין בהרחבה בקונטרס כ"ד השעות לד"ר ר' נ. וידאל עמ' 6-7. (22) קונטרס כ"ד השעות לד"ר ר' נ. וידאל עמ' 4-5.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות וממורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276-123000

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

- ה. בזמנינו נהגו לקדש את החודש על פי המולד האמצעי.**²⁴ אודותיו אנו יודעים מהגמרא: ²⁵ "אמר להם ר"ג, כך מקובלני מבית אבי אבא, אין חידושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה וע"ג חלקים", דהיינו 29 יום, 12 שעות, 44 דקות ו-3 שניות ושליש השניה,²⁵ וזהו הזמן המדויק שבין מולד למולד, ולא בחכמי המדע הסבורים: שהוא 29 יום, 12 שעות, 44 דקות ו-2.8 שניות.²⁶
- אמצעי פירושו "ממוצע", הוא נקרא כך, הואיל והלבנה נתונה בתוך גלגל קטן, והגלגל הקטן נתון בתוך גלגל גדול, והלבנה מקיפה את עצמה, וא"כ אע"פ שנודע בחשבון שלנו עמידת אמצע המעגל נגד החמה, עדיין לא נודע באיזה מקום עומדת הלבנה באותו מעגל עצמו.²³
- ו. לפי דברי בעל "יסוד עולם"**²⁷ – המספר כ"ט י"ב תשצ"ג היה ידוע לחז"ל: **1.** מצד הנבואה, כלומר מה' יתברך. **2.** מצד החקירה האישית שלהם.
- ז. היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן,** שתיים עשרה ביום ושתיים עשרה בלילה. והשעה מחולקת לאלף ושמונים חלקים, ולמה חלקו השעה למנין 1080, לפי שמנין זה אפשר לחלקו להרבה חלקים שווים.²⁸
- ח. פעמים יש הבדל בין המולד האמצעי למולד האמיתי,** פעם להוסיף ופעם לגרוע קרוב ל"ד שעות,²⁸ יש חודשים שבהם מולד הלבנה יחול למשל לאחר 29 יום ו-6 שעות, ולעומתו, מולד ארוך יותר יחול לאחר 29 יום ו-19 שעות. כדתניא במסכת ראש השנה:²⁹ אמר להם ר"ג לחכמים, כך מקובלני מבית אבי אבא, פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה. א"ר יוחנן מ"ט דבי רבי, דכתיב "עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו", שמש הוא דידע מבואו ירח לא ידע מבואו.
- ט. סוף זמן קידוש הלבנה**
- לפי פשט דברי מרן המהר"ר³⁰ – עד ט"ז "מיום" המולד ו-ט"ז לא בכלל.
- לפי הסבר המג"א בדעת מרן המהר"ר - עד ט"ז "משעת" המולד ו-ט"ז לא בכלל.
- לפי הרמ"א³¹ – עד החצי של כ"ט י"ב תשצ"ג משעת המולד.
- י. חשבון שעת המולד - יש אומרים:**³² ששעות אלו נמנות משעת השקיעה ההלכתית בפועל, כל לילה בלילו, ויש אומרים:³³ ששעות אלו נמנות משקיעת יום השיווני (שעות אחר חצות יום האמיתית), ויש אומרים³⁴ שעלינו לדעת מתי הוא היום הבינוני ומשם אנו מחשבים את המולד.

המולד
האמצעי
ואורכו

אורך
מסלול
הלבנה
החודשי
ממולד
למולד

קידוש
הלבנה

חשבון
שנת
המולד
הממוצע

מקורות והערות

(24 חינוך מצוה ד', רמב"ם פ"ה הל' א' ב', לפי הרמב"ם ורבינו בחיי שמות יב, ב - זהו הלכה למשה מסיני, ולפי הרמב"ן מצוה קנג - לא מצינו הלכה זו, אלא זהו מה שקיבלו הגאונים שהלל הנשיא נכד רבי יהודה הנשיא, בראותו שמתבטלת הסמיכה, עמד וקידש כל החדשים על פי חשבון זה עד ביאת גואל, ועל זה אנו סומכין, והחזו"א כתב: שגם לפי הרמב"ם חשבון זה אינו הלכה למשה, אלא הלכה למשה שיש רשות לחכמים לעשות חשבון קבוע - שקל הקודש על הרמב"ם שם. 25) מס' ראש השנה דף כה. 1.25) כל חלק הוא בדיוק 3 שניות ושליש השניה. כל 18 חלקים שווה לדקה אחת. 26) השמים מספרים עמ' 48. 23) אבן עזרא שמות יב, ב. בדבריו שם ובפרק הקודם סעי' ח' מבואר: שסיבוב הירח סביב עצמו הוא 27-יום. 27) ר' יצחק בן יוסף, תלמיד הרא"ש, מאמר ג' פרק יב. 28) רמב"ם שם פ"ו הל' ב'. ראב"ח בספר עיבור מאמר ב' שער ב', עיי"ש. שכתב, כי האריך בזה, לא כדי להביא חזק לדברי רבותינו, אלא להודיעך שכל חכמי גויים המשכילים בדבר חכמה למדו החכמה היא מרבותינו. 1.28) אבן עזרא שמות יב, ב. תשב"ץ ח"א סי' קד. 29) דף כה. ובאבן עזרא שם. הסיבה שהירח פעמים מעט את הקצב שלו ופעמים מאיץ, עיין במפרש על הרמב"ם פרק א' הל' ג'. 30) בשו"ע או"ח סי' תכו. הבית יוסף שם כתב: "ולענ"ד נראה אם היה ליקוי לבנה שאנו רואים ניגוד אמיתי אמצעות הליקוי בוודאי שאין לברך אח"כ, אבל סתמא סמכין על החשבון שמסרו לנו רבותינו שהוא מולד השווה אפי' אם היה ליקוי חמה שהוא מולד אמיתי קודם לשלנו או אחריו, כי הרמב"ם כתב שרבותינו כיוונו לפגוע באמיתי ע"י הדחיות", ועיין בשו"ע שם, דס"ל שהמולד הקובע הוא המולד האמיתי, ובדיעבד המולד האמצעי. 31) שם. דס"ל שרק המולד האמצעי הוא הקובע. 32) דעת הצמח צדק (הקדמון) מובא ב"זמנים בהלכה" פרק ו' יא. 33) דעת רוב הראשונים ובעל הלבוש, וכן דעת הר"מ טיקצינסקי זצ"ל בלוח ארץ ישראל, מובא בהזמנים בהלכה שם, ובספר כי היא חכמתכם פרק סח. 34) דעה זו מובאת בספר הזמנים בהלכה שם, ובספר כי היא חכמתכם שם.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות וממורדות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

יא. כל הלוחות היום מחשבים את תחילת היום משעה 6 בערב בכל ימות השנה, ויש בזה נפק"מ לסוף זמן קידוש לבנה הנ"ל סעי' ט'³⁵

יב. בלוחות ימינו נוהגים לתרגם את שעות המולדות לשעות אירופאיות ע"י הוספת שש שעות, לדוגמא: אם נכתב "המולד יהא ליל ב' שעה 9, 39 דקות, 9 חלקים", הכוונה ל-6 שעות אחר חצות היום בתוספת 3 שעות 39 דקות 9 חלקים, ע"כ המכריזים את שעת המולד בביהכ"נ ובהתאם לשעות אלו, לכאורה אין להם להוסיף שעה בעת הנהגת שעון קיץ, ויתכן גם שהכוונה בשעות אלו ל-6 שעות מחצות היום האמיתית.³⁶

מקורות והערות

(35) כי היא חכמתכם שם. (36) הזמנים בהלכה שם.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-02 123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

פרק רביעי

המולד שממנו מחשבים

לפי רבי אליעזר¹ - בתשרי נברא העולם, ולפי ר' יהושע - בניסן נברא העולם. חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר.

א. חמשת המולדות

1. **מולד ו"ד** - התרחש ביום השישי מימי הבריאה, שעה י"ד, יום בריאת האדם הראשון בחיר הבריאה, ולכן נקרא "מולד של ישוב"², וכן "מולד אדם".
2. **מולד בהר"ד** [זהו מולד דמיוני] - אילו היתה הלבנה מששת בשנת תוהו שנה לפני הבריאה, [דהיינו שנה לפני מולד ו"ד, היה מולדה בהר"ד, פירוש: יום ב' שעה ה' 204 חלקים]³.
- "מולד דמיוני", ר"ל המולד הראשון מהעת לא היה שום דבר בעולם רק תוהו, וכמו שכתוב "והארץ היתה תוהו ובוהו". לפי"ז תקופת ניסן הראשון שלאחרי מולד תוהו נקרא "תקופת תוהו", ותקופת תשרי הסמוכה למולד של ישוב נקרא "תקופה של ישוב".
3. **מולד ד' ט' תרמ"ב** - מולד ניסן, התרחש שנה ראשונה ליצירה⁷.
4. **מולד ג' כ"ב תתע"ו** - מולד תשרי, התרחש שנה שלמה אחרי מולד ו"ד⁸.
5. **מולד ד' כ' ת"ח** - מולד תשרי שהיה ביום ד' שנתלו בו המאורות, שעליו הוספנו ד' ח' תתע"ו, וקיבלנו את בהר"ד בשנה שאחרי כן⁹.

ב. המולד הראשון שממנו מתחילים למנות^{10/9}

1. הר"ז"ה - מביא את שתי הדעות, מולד בהר"ד ומולד ו"ד, ופוסק שהמולד שהתפשט היום הוא מולד בהר"ד. פסיקת הראשונים
2. לפי הרמב"ם¹⁰ - מתחילים למנות ממולד בהר"ד, אך בהל' שמיטה ויובל¹¹ הוא פוסק: שלעניין מניין שנות העולם מתחילים ממולד ו"ד, שהוא יום יצירת אדם הראשון בחיר הבריאה.
6. לפי הבס"ט משנה בדעת הרמב"ם¹⁷ - אנו מונים לבריאת העולם ממולד ו"ד ולא ממולד

מקורות והערות

(1) ר"ה דף ח. יב., כנ"ל פרק א', עיי"ש. (2) ע"פ רב יוסף גאון ועוד. (3) תוס' מסכת ראש השנה דף ח. ד"ה ולתקופות, רמב"ם שם פ"ו הל' ח', אבן עזרא בספר העיבור. וע"ע שות מהר"ל בן חביב סי' קסג, ובהשמים מספרים עמ' 95. תוס' שם מבארים: הואיל ובריאת העולם היה ביום א' כ"ה אלול מהשנה שקודם בריאת העולם, והואיל ויום אחד בשנה חשוב שנה, לכן מחשיבים כאילו נברא העולם בר"ה בשנה שלפניו, וממנו מתחילים למנות את המולדות, וכיון שממנו מתחילים לחשב, לכן הוא נקרא מולד "תוהו", והמולד הראשון האמיתי נקרא "מולד של ישוב", נמצא שאם מולד תשרי הראשון "של ישוב" היה ביום ו' י"ד, "מולד תוהו" [היינו שנה קודם], היה צריך להיות לפי החשבון [שבין מולד ר"ה זה למולד ר"ה הסמוך לו, יש שארית של ד' ימים ח' שעות תתע"ו חלקים], ביום שני שעה ה' ר"ד חלקים. הראשונים נתנו לזה סימן וקראו לו "מולד בהר"ד". (7) הראב"ח בספר העיבור מאמר ב' שער ו', האבודרהם בספר העיבור פרק ב' שער המולדות עמ' 18. (8) ר' עובדיה מפרש הרמב"ם, שיטתו עיין נושא הבא 7, השמים מספרים עמ' 93 כותב: מולד זה אינו מולד לענין מולד, אלא רק לצורך מנין שנות העולם, שזה שנה אחרי בריאת האדם. (9) ר' אביתר מובא באוצה"ג על ראש השנה...לבדוק במקור. (10) עיין ראב"ח מאמר ג' שער ז', ובספר השמים מספרים עמ' 97 והלאה. (10) פרק ו' הל' ח'. כדעת התוס' ראש השנה דף ח. ד"ה ולתקופות. (11) פרק י' הלכה ב'. (17) הל' שמיטה ויובל שם. ועיין בספר מגיד הרקיע חלק ב' פרק ז', הכותב: שמהרמב"ם נראה לא כהכס"מ, גם הב"י חו"מ סי' סז, סובר בדעת הרמב"ם שמונים כבהר"ד,

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 05276-123000 02-5822919

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

בהר"ד.

3. לפי התשב"ץ¹² – מנהג בני המערב שמונין לפי בהר"ד, ומנהג בני מזרח המונין כמולד וי"ד, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. עוד כותב:¹³ שדעתו שהמולד האמיתי הוא כמולד וי"ד כהרמב"ם, אך סיכום:¹⁴ שהמנהג כיום במקומותינו כבהר"ד.
  4. לפי ספר העיבור¹⁵ – המולד האמיתי הוא ד' ט' תרמ"ב בחודש ניסן, אך מכיוון שאנו מונים את שנות העולם מתשרי, אז בהפחתת שארית 6 חודשים אנו מגיעים לבהר"ד, [משמע שסבור כבהר"ד].
  5. לפי שו"ת המהרלב"ח¹⁶ – המניין האמיתי הוא מולד וי"ד, ושכן בני מזרח סומכים בחשבונם רק על מולד וי"ד, ושם בדבריו הוסיף שכשיטה זו סוברים הרמב"ם, רב סעדיה גאון ורבנו האי גאון, שאמר שכל מה שייסדו את מולד בהר"ד הוא כדי ללמד לתלמידים אבל אין למדים ממנו וכו'.
  7. לפי ר' עובדיה המפרש על הרמב"ם¹⁸ – בתחילה מביא את שתי הדעות הידועות, והוסיף דעה נוספת למניין שנות העולם, והיא שאדם הראשון התחיל את מניין שנות היצירה שנה אחר היצירה, לפי שאת השנה ראשונה, אין צריך לחשב אותה, וסיכום הרב שם שכל אחת מהדעות יש בה מן האמת, אך הוסיף שרוב חכמי העיבור בחרו להתחיל את המניין ממולד בהר"ד, כדי שלא ישליכו אפי' יום אחד מימי היצירה שלא ישגיהו עליו.
  8. ...לבאורה זה כמו 5... לפי ספר הברית¹⁹ – העיקר הוא מולד וי"ד, כפי שכתבו רבנו האי גאון ור' אברהם בר חייא הנשיא בספר העיבור ובעל מאור עיניים, ומה שייסדו את בהר"ד הוא ללמד לתלמידים.
- הדעה הרווחת כיום והמקובלת ביותר, שבה משתמשים למציאת המולד הממוצע, היא מולד בהר"ד, שהוא מולד תוהו, כשבין מולד למולד יש כ"ט יום, י"ב שעות ותרצ"ג חלקים.

מקורות והערות

יעו"ש בפרישה. (12) חלק א' סימן קנג. (13) חלק ב' סימן צט. (14) חלק ג' סימן שא. (15) מאמר ב' שער ו', ומאמר ג' שער ז'. (16) סימן קמב. (18) הל' קידוש החודש פרק ו' הלכה ח'. (19) חלק א' כתב יושר עמ' 48.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

פרק חמישי

קידוש החודש

"החודש הזה לכם ראש חדשים", כלומר כשתראו חידושה של לבנה תקבעו לכם ראש חודש. [חינוך מצוה ד']

א. קידוש החודש על פי הראיה - "החודש הזה לכם ראש חדשים", מצוה לבי"ד לקבל עדים שראו את הלבנה ולקבוע מתי ראש חודש. ויש אומרים שמצוה זו כוללת חיוב לבי"ד להכריז "מקודש". הרמב"ם¹ פוסק: מצוה זו מוטלת על הסנהדרין שבארץ ישראל של ע"א זקנים, ודי בג' דינים מהסנהדרין שיקבלו את העדים, וגם יכולים הסנהדרין ליתן רשות לכל בי"ד סמוכים שבארץ ישראל לקדש את החודש, מצות עשה מן התורה על בי"ד שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה, ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החודש. 0.1

קידוש החודש על פי הראיה

ב. על פי מה קידשו הסנהדרין 1.1

1. לפי הרמב"ם, שאילתות דרב אחאי גאון, תשובות הגאונים, רב אחא מביבא, התשב"ץ - כאשר היו הסנהדרין ובית דין, היו מקדשים את החודש אך ורק על פי הראיה בלא שילוב של חשבונות אחרים, ובכל יום שנפל בו המולד ובאו העדים אותו יום קודש.

שיטות הראשונים

2. לפי הרס"ג, מדרש שבל טוב, רבנו חננאל,⁴ ר' עובדיה המפרש על הרמב"ם - כאשר קידשו בזמנם את החודש, מעולם לא התחשבו בראיה, אלא כל העיקרון של קידוש החודש היה אך ורק על פי החשבון שהיה מסור בידיהם.

3. לפי הרשב"א - בזמנם קידשו על פי הראיה אך התחשבו מאוד בחשבון, ואם החשבון לא הסתדר עם עדות הראיה, אז לחשבון היה עדיפות על פי הראיה.

4. לפי שיטה הראב"ח² - מביא את שיטת הרס"ג והמשיגים עליו, וסיכום: דברי זה וזה מודים על חוכמת החשבון אשר בידינו, ואין לנו להכריע ביניהם, והמעין בדברי שניהם ימשך כאשר טוב בעיניו, ועל איזה מהן יסמוך, אינו יצא מדרך האמונה, ועל כגון זה נאמר "כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת", עכ"ל.

ג. אחר שבי"ד קבעו מתי ראש חודש, הודיעו זאת לעם, כדי שידעו באיזה יום יעשו את המועדות. מקומות שלא יכלו להודיע להם זאת עד המועד, היו חייבים לעשות ב' ימים טובים מחמת הספק.⁵

מקורות והערות

(1) שם פרק א' הלכה ה' ז', ופרק ה' הל' א'. בחזון שמים בהקדמתו עמ' ג' כותב: שלפי הרמב"ם - הקידוש נעשה על פי חשבון, והעדויות הוא תנאי בעלמא, ובעמ' ד' הוא כותב: שלקידוש החודש צריך לחשבון ולעדים, אבל לקביעת החודש א"צ אלא חשבון, עיי"ש. הראב"ח בספר העיבור מאמר ב' סוף שער א' מבאר: הקב"ה נתן לחכמים לסייגו לדעתם ועל חכמתם, ולא עשה כן בכל המצוות, שאסור לנו לנטות מהם ימין ושמאל, חוץ ממצות מילה לצורך גדול, וזהו מפני שאין שעת המולד גלויה לבני האדם אלא רק על פי חשבונות קשים ומסובכים, ואין מחשבות לבות בני האדם באים בהם אל דעת אחת, עיי"ש. 0.1) השקל הקודש פרק א' ס"ק לח, כותב: דעת רבנו הרמב"ם, שמצות קידוש החדש ומצות עיבור השנה מ"ע אחת הוא, וכל זה בכלל קביעות המועדים, דכתיב "אשר תקראו אותם", אבל דעת הרמב"ן שנחשב שתי מ"ע, ויש חושבין עוד מ"ע לחשב תקופות ומזלות, שנא' "כי היא חכמתכן ובינתכן לעיני העמים", וי"א שכשב"ד יושבין לקבוע את החדש מברכין אקב"ו על קביעת המועדים. 1.1) השמים מספרים עמ' 218, 154. 2) בספר העיבור מאמר ב' השער השמיני. 4) מובא ברבינו בחיי שמות יב, ב. 5) רמב"ם פרק ה' מקה"ח הל' ד-ו, הביה"ל בשקל הקדש פ"א ד"ה מ"ע, דן אם לפי הרמב"ם השליחות כלולה במצות עשה של קידוש החודש.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות וממורות כולל העתקה וכו' למחבר. ויטפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

ד. בזמנינו נהגו לקדש את החודש על פי המולד האמצעי. כפי שיתבאר לעיל פרק ב' סעי' יב, ופרק ג' סעי' ה'.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משויירות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-02 123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

פרק שישי

השנה למנין החמה

"שנה" הוא מלשון "שונה" חוזר, ^{0.0} הכוונה רק לשנת חמה, זהו פרק זמן שבו השמש משלימה סיבובה בגלגל י"ב המזלות, ¹ וחוזרת למקום קביעותה הראשון. למהלך השמש אין דבר מסוים הקשור לחודשים.

יהי מאורות ברקיע השמים וכו' והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים. ⁰ רש"י מפרש: "שנים", לסוף שס"ה ימים יגמרו מלאכתן בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה.

א. שנת חמה סך הימים בשנת חמה הוא שס"ה יום ורבע יום ² [שהוא 6 שעות], כפרק הזמן שהחמה משלימה את סיבובה וחוזרת למקום קביעותה הראשון בגלגל המזלות.

י"א³ שהחמה היא המקיפה את כדור הארץ, וי"א³ שכדור הארץ הוא המקיף את השמש.

ב. חדשי חמה - המחשבים חילקו את שנת חמה שהיא שס"ה ימים ל-12, ולכל חלק קראו "חודש", ^{2.3} אבל מ"חוקי הבריאה" אין לחמה שום חידוש. ⁴

ג. **לענין מהלך החמה,** הגמ'⁵ פוסקת כר' יהושע שסבור שהקב"ה ברא את העולם בניסן, וכשהקב"ה תלה את המאורות בתחילת הבריאה, השמש היתה אז ליד מזל טלה, ¹⁻⁵ שהוא היה הקרוב ביותר לאופק השמים, וכאמור לעיל זה היה תחילת ליל רביעי, ומאז התחילה לסוב בגלגל, ולכן בכל פעם שהחמה במסלולה עוברת ליד מזל טלה, זהו הזמן של חודש ניסן.

לאחר שנה מבריאתה, דהיינו שעברו שס"ה ימים ו-6 שעות, וחזרה החמה להיות בראש טלה. זה לא היה בתחילת ליל רביעי כבריאתה אלא בליל חמישי אחר ו' שעות, משום שתחילת ליל רביעי שאחרי נ"ב שבועות מדויקים הם רק שס"ד ימים ועדיין לא הגיעה לגמר הסיבוב השנתי שלה, שהוא שס"ה ימים ו-6 שעות.

רק אחרי כ"ח שנה, תתחיל השמש את סיבובה השנתי בראש מזל טלה ובתחילת ליל רביעי, כבשעת בריאתה השעה שנתלו המאורות.

כ"ח שנה אלו נקראות "מחזור גדול", [עיין לקמן סעי' ח']. בכל תחילת מחזור גדול אנו מברכים את ברכת החמה. ⁶

ברכת החמה

מקורות והערות

(0.0) וכנ"ל פרק ב' הערות 0, 1.6.1) הזמנים בהלכה בעמ' מב, מג מבאר: שהם י"ב קבוצות כוכבים ברצועה מסוימת, בתוך גלגל המזלות סובבים שבעת כוכבי הלכת, שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה, ראשית שימושן: בתחילת ליל רביעי של ימי הבריאה - שעת תליית המאורות. בכל שעה - מזל אחד, בשבע שעות - מחזור שלם, וחוזר חלילה. וכך בשבעת ימי השבוע - 24 מחזורים שלמים. בספר שפתי חכמים פרק ו', מביא: כי "מזלות" הוא מלשון "יזל מים מדליר", לפי שכל הכוחות שבעולם התחתון באים ונוזלים מן העולם העליון. [כמבואר בפ"ו מפרקי דרבי אליעזר הגדול וברייתא דמזלות, מובאים בספר פועל ד']. (0) בראשית א' יד. (2) כדעת שמואל בערכין דף ט', מובא לקמן סעי' ו'. (3) רמב"ם פ"ג מיסודי התורה הל' ד', ז'. (1.3) חזון שמים בהקדמתו עמ' ה', עיי"ש. (2.3) בברייתא דסוד העיבור בספר פועל ד' כותב: כי חדשה של חמה היא ל' ימים י' שעות תקס חלקים. (4) לא בפרק של 30 יום ולא אח"כ, שהרי רק חזרת לעמוד במקומה הראשון, ומתחילה בפעם השנייה לסובב בגלגל המזלות כמהלכה הראשון. האבן עזרא שמות יב, ב'. שם כותב: שלכן בכל מקום שתמצא בתורה "חודש" אינו לחודש חמה [אלא ללבנה], והיכן שכתוב "שנה" הכוונה לשנת חמה, דבריו הובאו לעיל פרק שני סעי' ד', יא ובהערה 2. (5) ראש השנה דף יב, כנ"ל פרק ראשון, עיי"ש. (1.5) פ"ז בפרקי דרבי אליעזר הגדול. (6) גמ' מס' ברכות דף נט', ת"ר: הרואה חמה בתקופתה, לבנה בגבורתה, וכוכבים במסילותם, ומזלות כסדרן, אומר "ברוך עושה בראשית", ואימתי הווי, אמר אביי, כל כ"ח שנים וחדש וחזר ונפלה תקופת ניסן בשבתאי,

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

תקופות ד. **"שנת חמה" יש 4 תקופות:**¹⁻⁶ עונת האביב, עונת הקיץ, עונת האסיף, עונת החורף.²⁻⁶ למהלך החמה אין דבר מסוים הקשור לחדשים. העונות נקראות "תקופות", על שם שהעונות תלויות בהקפת החמה בגלגלה.⁷ "תקופה" הוא לשון הקפה.⁸

ה. **יתרון שנת החמה על שנת הלבנה**, הוא עשרה ימים כ"א שעות ור"ד חלקים, והעיבור נכנס להשוות ימות שנות החמה עם ימות שנות הלבנה.⁹

ו. שנת חמה אורכה המדויק¹⁰

1. לפי שיטת שמואל¹¹ – הוא 365 יום + 6 שעות. 1.11.
2. לפי שיטת רב אדא¹² – הוא 365 יום + 5 שעות + 55 דקות + 997 חלקים + 48 רגעים.¹³
3. לפי שיטת הרמב"ם¹⁴ – הוא 365 יום + 5 שעות + 48 דקות + 49.5 שניות. 1.14.
4. לפי שיטת התובנים¹⁵ – הוא 365 יום + 5 שעות + 48 דקות + 46 שניות.
5. לפי שיטת הכמי הודו והמזרח¹⁶ – אורך השנה השמשית היא למעלה מ-365 יום + 6 שעות, סברה זו נדחתה על ידי רוב החכמים, מאחר וטענתן הייתה כי נשתבש להם.

ז. **ליקוי חמה וליקוי לבנה**¹⁷ – הגמ'¹⁸ אומרת: בזמן שהחמה לוקה סימן רע לעובדי כוכבים, לבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה.

בבראשית רבה¹⁹ שנינו: דרך ארץ שיהא גדול מונה לגדול וקטן מונה לקטן, עשו מונה לחמה שהיא גדולה, ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה, ושנת הלבנה היא שנ"ד יום, [דבי"ב חדשי לבנה יש שנ"ד יום].

ח. **מחזור** - נאמר על כל דבר שהוא נוהג על מנהג אחד וחוזר עליו ואינו מתחלף לעולם.¹⁹

מחזור גדול של החמה - בכל כ"ח שנים של החמה מתחיל מחזור של החמה,¹⁹ שאז תבוא החמה למזל טלה, לאותה נקודה שהיתה בתחילת הבריאה, באותו יום ובאותה שעה שנתלו המאורות, וכן בכל שעה ושעה תלך החמה בהמזלות כסדר הליכתה בכ"ח בשנים הראשונות.²⁰

מקורות והערות

באורתא דתלת נהי ארבע. וכן הוא ברמב"ם פ"י מברכות הל' יח, ובשו"ע רכט סעי' ב' 1.6. עירובין דף נו. 2.6) ספורנו בראשית ח' כב, כי היא חכמתכם פרק נב. 7) ... 8) עיין בפרק הבא הערה 1. 9) פרקי דרבי אליעזר פרק ז'. האבן עזרא הנ"ל פרק ב' הערה 2 כותב: שהעיבור הוא הלכה למשה מסיני. 10) שבה השמש משלימה סיבוב שלם בגלגל המזלות, השיטות מובאות בספר העיבור לראב"ח מאמר ג' שער א', ובספר השמים מספרים עמ' 274, 313, 270. 11) עירובין דף נו. מובא כי לקמן בתחילת פרק ז'. וכן היא בפרקי דרבי אליעזר הגדול פרק ו'. 1.11) האבן עזרא בספר העיבור שער ראשון, כותב: כי תקופת שמואל שיש בה תוספת 6 שעות בדיוק, איננה תקופת אמת בכלל, ויתכן ששמואל ידע זאת ותיקן כך בדרך קרוב לאנשי דורו, כי אין יכולת בידי אדם לחשב עם חלקים. 12) שיטת רב אדא מובאת בברייתא הנקראת על שמו של רב אדא, שאינה נמצאת בדינינו היום, אך הוזכרה על ידי הראשונים: ברמב"ם הל' קידוש החודש פרק ט', אך לא הזכיר את שמו של רב אדא, וכן בספר העיבור לראב"ח מאמר שלישי שער רביעי וחמישי ובעוד ראשונים, וכן בספר העיבור לר' אברהם אבן עזרא (מ"ג שער ד', ד"ה תקופת רב אדא), בשו"ת התשב"ץ חלק ב' סימן קלד, וע"ע במש"כ לקמן פרק ז' ס"ק י', וכן בסדר העיבור לאבודרהם (עמ' 4), ועוד רבים מהראשונים. אך בספר "יסודי העיבור" לחז"ס ... (עמ' 47-37), כותב: ששיטה זו בשמה ידועה רק באלף השנים האחרונות, ואין לנו מקור מוקדם יותר. ברמב"ם פ"י הל' ו', נפסק: דבריו הובאו בפרק הבא סעי' ב', בהערות שם, ובראב"ח מאמר ג' שער ה' עיי"ש, ספר חזון שמים (בהקדמה עמ' ל') כותבים: ששיטת רב אדא הינה עיקרית יותר, על פיה מיוסד הלוח העברי, ובה התחשבו הסנהדרין כדי לקבוע עיבור השנה. הראב"ח שם כותב את הטעם שלא רצו חז"ל לגלות סוד תקופת רב אדא, עיי"ש ובמפרש על הרמב"ם פ"י הל' א'. 13) הרגע שווה ל-1 מ-76 בחלק, 76 רגעים שווה ל-1 חלק מ-1080, 1 חלק שווה ל-3 שניות ושליש שניה, 1 שניה שווה ל-25 רגעים, שהן: 365 יום + 5 שעות + 55 דקות ו-25 שניות בערך. 14) השמים מספרים עמ' 273 מיסד זאת מהרמב"ם פ"י הל' א', וע"ע בחזון שמים בהקדמתו עמ' י'. 1.14) וכן הוא בספר העיבור לראב"ח מאמר ב' שער ג' מובא לעיל פרק ב' הערה 1.14. 15) השמים מספרים שם, כי היא חכמתכם פרק סג הערה א' עיי"ש. 16) אבן עזרא בספר העיבור שער א' פיסקא המתחילה ב"סוד העיבור", השמים מספרים שם עמ' 274. 17) מהו ליקוי חמה וליקוי לבנה - עיין לעיל פרק ב' סעי' ה' ז'. 18) סוכה דף כט. 19) פ"ו, אות ג'. 0.19) ראב"ח בספר העיבור מאמר ב' שער ד'. 1.19) פרק ו' מפרקי רבי אליעזר הגדול. 20) כנ"ל סעי' ג', ספר העיבור לראב"ח שם.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-7

- ט. מחזור קטן של החמה** - הוא י"ט שנות לבנה, בכל י"ט שנה יעשו ז' שנים מעוברות,²¹ כדי להשלים מה שי"ט שנות הלבנה פחותים מי"ט שנות החמה,²³ לעשות ז' שנים מעוברות להשוות שנת לבנה לשנת חמה הם הלכה למשה מסיני.²²
- י. שנה מעוברת** - זאת השנה שיש בה חודש נוסף משנה פשוטה. "מעוברת" פירושה תוספת, ודמיון לאשה מעוברת, שבמעיה יש תוספת שהוא העובר.²⁴
- חז"ל²⁵ קבעו את חודש אדר שני שיהיה לחודש העיבור.
- יא. הלוח העברי ושנות עיבור** - עיקרו מבוסס על חדשי הלבנה, אך גם על שנת חמה, כמו שהתבאר לעיל סוף פרק ב'.
- יב. הלוח הלועזי** - מבוסס רק על שנות חמה וחדשי חמה, וזהו המקובל אצל רוב אומות העולם ויש מהם המחשבים רק לפי חודשי הלבנה.²⁶

מקורות והערות

(21 ברכות דף נט: פ"ו מפרקי דרבי אליעזר הגדול, רמב"ם פ"ו מקה"ח הל' ט' י', השקל הקודש שם כותב: שמחזור של י"ט שנה נקרא מחזור של הלבנה. (23 הרמב"ם שם הל' יא מפרש: שהרי שנת לבנה פחותה משנת חמה י' ימים כ"א שעות ור"ד חלקים, וכשנכפיל זאת בי"ט, יצא ר"ו ימים י"ח שעות, ותרל"ו חלקים, שהם ז' חדשים של כ"ט יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים, עם עודף של שעה ותפ"ה חלקים. (22 אבן עזרא ויקרא כה ט'. הראב"ח שם מביא: שהיו מאומות העולם שהוסיפו חודש נוסף כל ח' או י"א שנים, עד שראו שזה לא מסתדר, וחזרו והודו לחשבונם של רבותינו ז"ל. (24 המפרש על הרמב"ם פ"א מקה"ח סוף הל' ב'. הראב"ח בספר העיבור מאמר ב' שער ג', כותב שאפשר לפרשו גם מלשון "עבר", כלומר שעבר החודש ואנו מעברין אותו פעם אחרת. עיי"ש. (25 סנהדרין דף יב. וכן פוסק הרמב"ם פ"ד הל' א'. הטעם עיין רש"י ותוס' שם, במפרש על הרמב"ם שם ובהגרי"ז על הרמב"ם. (26 אבן עזרא הנ"ל פרק ב' הערה 2. עיי"ש שכותב: שאצל הנוצרים קיימת רק שנת חמה, והחודש הוא פיקטיבי [אינו אמיתי], ואצל המוסלמים קיים רק חודש לבנה, וקביעת י"ב חודשים אשר צירופם שנה הוא פיקטיבי. וע"ע בישורון ט' עמ' תקפז ובראב"ח בספר העיבור מאמר ג' שער ט' י'.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

פרק שביעי

התקופה

ר' אלעזר בן חסמא אומר: קנין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות, תקופות וגימטריאות - פרפראות לחכמה. [אבות פרק ג' יח]

"תקופה" זהו מלשון הקפה וסיבוב.¹ על פי התקופה אנו מעברים את השנה, וכל חישובי השנה והמועדים תלויים בידיעה זו. שאם נמשכת תקופת טבת עד ט"ז בניסן יש לעבר את השנה.

תקופות - הכוונה לחשבון ארבע תקופות השנה, היינו חכמת התכונה או האסטרונומיה.¹

והיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו חושב אסור לספר הימנו. כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר: ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. מנין שמצוה על אדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים - איזו חכמה ובינה שיהא לעיני העמים, הוי אומר, זה חישוב תקופות ומזלות.²

"עיניך כבריכות אשר בחשבון המושכות מים, כן עיניך על שער בת רבים", חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלים, העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות, חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים. [מדרש שיר השירים ז', ה']

אמר שמואל³: אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעת רבעי היום או בתחילת היום או בתחילת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה, וכו'. ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה, ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה.

א. "תקופות" - הן זמני תחילת ארבע עונות השנה, שהשנה נחלקת בהם, בשנת חמה יש שס"ה ימים ו-6 שעות,^{1,3} נמצא שבכל תקופה יש במוצע צ"א יום ז' שעות ומחצה. התקופה אורכה הממוצע

לפי האמת תקופת ניסן ותמוז הן ארוכות יותר מתקופת תשרי וטבת, והטעם מפני שגלגל החמה הוא יוצא המרכז מהארץ, אפ"ה כך קיבלנו לחשוב כל תקופה לרביעית שנה.^{2,3}

רגע התקופה חל בכל העולם באותו הזמן באותו רגע, והזמנים המצויינים להן בדברי חז"ל מתייחסים לזמן שבירושלים, אולם הזמנים המצויינים לשימוש המזלות, הינם לכל מקום ומקום בהתאם לשעות היום המשווני באותו.^{3,3}

ב. שלשת השיטות באורכה הממוצע של כל תקופה^{1,4}

1. לפי השבנו של שיטת שמואל⁴ - 91 יום + 7 וחצי שעות בדיוק. כיום, אנו משתמשים בלוח התקופות לפי שיטת שמואל. אורכה המדויק

מקורות והערות

(1) ראב"ח בספר העיבור מאמר ג' שער ב'. תפארת ישראל אבות פ"ג משנה יח, כג ותויר"ט, מהר"ל ב"דרך חיים". הראב"ח שם כותב, שא אפשר לפרש שזהו מלשון תוקף חוזק, והתגברות, שהרי התקופות אינם הולכות ומתגברות, ו"הקפה" פירושו השלמת הסיבוב עד סופו. (2) שבת דף עה, וכן הוא בילקוט שמעוני פרשת ואתחנן רמז תתכ"ד. (3) עירובין דף נו, יעוין ברש"י שם ובתוס' שם. (1.3) המובא בפרק הקודם סעי' ו'. (2.3) תפארת ישראל בשבילי הרקיע בתחילת ביאורו על חשבון התקופות. (3.3) ספר העיבור לראב"ח מאמר א' פרק י', הזמנים בהלכה פרק ו', וע"ע בהערה 2 שם. (1.4) השמים מספרים עמ' 275. בספר פועל ד' "ענין התקופות" מביא: ונראה לענ"ד שכל החשבונות של התקופה הכל נכון וצדקו יחדיו, וכל החשבונות נצרכים, כי כתבו האחרונים וכן הרגישו

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

2. לפי חשבוננו של שיטת רב אדא⁵ - 91 יום + 7 שעות + 28 וחצי דקות בערך. להרמב"ם⁶: "חז"ל בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה הסתמכו על חשבון תקופה זו לענין עיבור השנה, בעת שבי"ד הגדול מצוי, שהיו מעברין מפני הזמן או מפני הצורך, לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון, והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינית, יותר מן החשבון הראשון, וכו'.^{6.1}

3. לפי שיטת התובנים⁷ - חלוקת 4 העונות אינה שווה לחלוטין, אלא תקופות הקיץ ארוכות קצת יותר מתקופות החורף. חשבון התקופות אצל התוכנים מבוסס על חישוב מהלך כדור הארץ סביב השמש, עפ"י מדידת הזמנים של ימינו ידוע שזמן הקפת כדור הארץ סביב השמש כיום הוא: 365 ימים + 5 שעות + 48 דק' + 46 שניות.⁸

ג. **ארבעת התקופות הן:** 1. תקופת ניסן - היא עונת האביב. 2. תקופת תמוז - היא עונת הקיץ. 3. תקופת תשרי - היא עונת הסתיו. 4. תקופת טבת - היא עונת החורף.¹⁰

תקופת "ניסן" היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה, וכוללת את חדשי ניסן, אייר, סיון. תקופת "תמוז" היות השמש בראש מזל סרטן, וכוללת את חדשי תמוז, אב, אלול. תקופת "תשרי" היות השמש בראש מזל מאזנים, וכוללת את חדשי תשרי, חשון, כסלו. תקופת "טבת" היות השמש בראש מזל גדי, וכוללת את חדשי טבת, שבט, אדר.¹²

ד. **העונות נקראות "תקופות"**, על שם שהעונות תלויות בהקפת החמה בגלגלה.¹¹

ה. **סיבת חלוקת השנה ל-4 תקופות** - זהו מפני שכדור הארץ איננו ממש במרכז הגלגל כדורי שבו סובבת השמש, ולכן יש זמנים שהשמש קרובה יותר לארץ והם חודשי הקיץ, ויש זמנים שהיא רחוקה והם חודשי החורף, בזמן ניסן החמה במרחק ממוצע מהארץ הולכת ומתקרבת לכיוון צפון במשך ג' חודשים, ושוב חוזרת ומתרחקת במשך ג' חדשים ומגיעה שוב למקום ממוצע מצד אחר של הגלגל. וזהו חדש תשרי. אח"כ מתרחקת עוד לכיוון דרום במשך ג' חדשים וחוזרת ומתקרבת במשך ג' חדשים עד שחוזרת למקומה הממוצע. תזוזות אלה משפיעות על האקלים להיות חם או קר או ממוצע, לכן חילקו חכמים את שנת החמה לארבע עונות.¹³

ו. **תקופה, יומה הראשון בששת ימי בראשית**, לפי רבי אליעזר¹⁴ - העולם נברא בתשרי,¹⁵ ולשיטתו יוצא שהחמה נבראה תחילת ליל רביעי כ"ח אלול, וא"כ מאז מתחילים לחשב את חישובי ה"תקופה", ולפי רבי יהושע^{1.15} - העולם נברא בניסן, ולשיטתו יוצא שהחמה נבראה תחילת ליל רביעי כ"ח אדר, וא"כ מאז מתחילים לחשב את חישובי ה"תקופה".

ז. **היום הראשון לתחילת חישובי התקופות להלכה** - בגמ'¹⁶ נפסק: לתקופה מתחילים לחשב מניסן כרבי יהושע.

מקורות והערות

בזה התכונים האחרונים, כי משך השנה הולך ומתמעט מיעוט קטן מאוד, רק במשך הזמן מתקבץ המיעוט לאיזה חשבון. (4 בעירובין דף נו: הנ"ל, וכן הוא בפ"ו מפרקי דרבי אליעזר הגדול. ואילו לפי רב אדא בר אבהו - יש בשנה שס"ה יום עם פחות מ-6 שעות, מחלוקתם מובאת בפרק הקודם הערות 12, 11. (5 חשבוננו של רב אדא מובא ברמב"ם בפרק י' הל' ב'. בראב"ח בספר העיבור מאמר ג' שער ד'. התשב"ץ חלק ב' סי' קלד כותב: שלא היה מקור כלשהו לשיטה זו, אלא רב אדא פיתח אותה כתוצאה מכך שהתברר שנוצר פער בין שנת החמה לשנת הלבנה, פער של שעה ותפ"ה חלקים לאחר 19 שנה. ולכן, כדי למנוע פער זה, לקח את אורך השנה של השמש וחילקו ל-4, וכך נוצרה תקופת רב אדא. (6 פ"י הל' ו', השקל הקודש שם ס"ק טו, כותב: שזהו אחרת מרש"י והרא"ש הסוברים, שאז סמכו על תקופת שמואל. (1.6) בשקל הקודש שם ס"ק יח, כותב: וגם חשבון זה הוא הל"מ וכו'. וע"ע לקמן הערה 8. (7 השמים מספרים עמ' 273. (8 הרמב"ם לא הביא חלוקה של התקופות, רק הביא את אורך השנה שהוא 365 יום + 5 שעות + 48 דק' + 46 שניות, ואורך שנה זו לפי הרמב"ם, קרוב הוא מאוד לשיטת התוכנים של ימינו. (10 יעוין בזה פסחים דף צד:; סנהדרין דף יג., פרקי דרבי אליעזר הגדול פרק ח', רש"י בראשית ח' כב. (12 רמב"ם פ"ט מקה"ח הל' ג'. (11 הראב"ח שם מבאר: אנו קוראים לארבעת חלקי השנה תקופות, מפני שהזמן בכל תקופה מהן, גומרת את ענין אחד ומתחלת ענין אחר. (13 אבן עזרא שמות יב, ב', הראב"ח שם. (14 ראש השנה דף י', וכנ"ל פרק ראשון. (15 הר"ן בדפי הר"ף ראש השנה דף ג. כותב: שהכוונה ליום גמר בריאתו, דהיינו יום יצירת האדם הראשון ביום שישי א' תשרי, שבו נגמרה יצירת העולם. (1.15) ע"ע בזה בספר

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

ח. הנפק"מ אם פוסקים כרבי אליעזר או כרבי יהושע - תוס' 17 כותבים: שיש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין זה למנין של זה חצי שנה.¹⁸

לדעת רבי יהושע הסובר: שהחמה ניתנה ברקיע בתקופת ניסן, הרי שתקופת ניסן לעולם אינה מזדמנת אלא באחד מארבעת רבעי היממה. שהרי בין שנה לשנה יש ס"ה יום ורבע יום. ואילו שאר התקופות אינן יוצאת ברבע היממה, אלא ביניהן,¹⁹ אבל לדעת רבי אליעזר שהחמה ניתנה ברקיע בתקופת תשרי, הרי רק תקופת תשרי מזדמנת באחד מרבעי היום, ואילו תקופת ניסן אינה מזדמנת באחד מרבעי היום.

תקופת ניסן של תוהו קדמה למולד ניסן של תוהו ז"ט תרמ"ב²⁰ – הגמ' 21 אומרת: שקיי"ל כרבי יהושע שמונים מניסן, [דהיינו חצי שנה לפני בריאת העולם, והוא נקרא תקופת "תוהו"]. תוס' 22 כותבים: שמורידים מהמולד [דהיינו ממולד ניסן של "תוהו"] ז"ט תרמ"ב, ואז יוצא התאריך הנכון של התקופה הראשונה [זהו תקופת "תוהו"], וזהו משום שתקופת ניסן [בשנת תוהו] שקדמה למולד הראשון [ביום בריאת האדם] היה [לדעת רבי יהושע] פחות ז' ימים ט' שעות תרמ"ב חלקים, [וסימנך ז"ט תרמ"ב], וזהו מפני שמצרפין יום אחד כ"ג שעות שהקדימה תקופת "תשרי של ישוב" למולד "תשרי של ישוב", עם ה' ימים עשר שעות ותרמ"ב חלקים, דהיינו חצי שארית שנת חמה היתירה על שנת הלבנה. [ההפרש בשנה שלימה הוא כ-י' ימים כ"א שעות ור"ד חלקים].²³

תקופת תוהו

ט. **יתרונות לענין תקופות** - שארית "שנת חמה" הוא יום אחד ו-6 שעות.²⁴ כי בשנת חמה יש 365 יום ו-6 שעות, 52 שבועות שלימים הם 364 יום, כך שהידוע מתי תיפול תקופה אחת, בנקל יוכל לדעת באיזה יום בשבוע תיפול אותה תקופה בשנה שלאחריה.

יתרונות לענין תקופות

לפי שיטתו של שמואל – במחזור גדול של י"ט שנה עם ז' שנות עיבור עדיין יש יתרונות של 1 שעה ותפ"ה חלקים,²⁵ ואילו לפי שיטתו של רב אדא – אין שום יתרון.²⁶

מקורות והערות

כי היא חכמתכם פרק סד-סז. 16) ראש השנה דף יב. 17) ראש השנה דף ח. ד"ה לתקופות. 18) הביאור הגר"א או"ח סי' תקפא סעי' א' כותב: שאין נפק"מ, והר"ש מדעסוי רמז שהנפק"מ לענין ברכת החמה המזדמנת, אחת לכ"ח שנה אם זה בניסן או בתשרי, וכן לענין בקשת "תן טל ומטר" בתפילה שמתחילים לומר בחו"ל שישים יום אחרי תקופת תשרי, וכן לענין המנהג של אי שתית מים בשעת התקופה. 19) כדעת שמואל במסכת עירובין דף נו., וברמב"ם פרק ט' הל' ד', אחרת מרב אדא, דעתו עיין בפרק הקודם הערה 12, ולעיל סעי' ב'. חישוב התקופות לשיטתו עיין רמב"ם פרק י'. 20) פי' ז' ימים ט' שעות תרמ"ב חלקים. 21) ראש השנה דף יב. 22) ראש השנה דף ח. ד"ה לתקופות. 23) פרקי דרבי אליעזר פרק ז'. 24) רמב"ם פ"ט הל' ד'. רב"ח בספר העיבור מאמ' ג' תחילת שער ג'. ותחילת שער ה'. 25) רב"ח שם, ומוסיף שם את החישובים לשיטת שמואל. ...

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ומחודרות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

פרק שמיני

עיבור שנה

עיקר מצות העיבור, הוא לקבוע ראשי חודשים ושנים, ובעיקר לשם קביעת החגים והמועדים שבכל חודש בכ"ח באלול נבראו חמה ולבנה, ומנין שהוא [דהיינו הספירה] של שנים וחודשים וימים ולילות וקיצים ותקופות ומחזורות, ועיבורין היו לפני הקב"ה והיה מעבר את השנה, ואח"כ מסרן לאדם הראשון בגן עדן, וכו'. [פרקי דרבי אליעזר פרק ח']

א. העיבור - הרמב"ם¹ כותב: זהו עיקרי החשבון שמחשבין בזמן שאין שם בי"ד שיקבעו בו על הראיה, והוא החשבון שמחשבים היום.

ב. הגמ' בערכין² אומרת: אחת לג' שנים מעברים חודש נוסף, ואז יש בין עצרת לעצרת ה' ימים, וזאת מפני שחודש הוא 29.5 יום ושש שעות ו-793/1080, יוצא שלאחר ג' שנים מצטברים החלקים ליום שלם, והואיל ועדיין נשאר 876 חלקים, הם מצטרפין ליום שלם שמוסיפים אותו אחת לשלושים שנה.³

מקורות והערות

(26) ראב"ח שם, ומוסיף שם את החישובים לשיטת רב אדא...
(1) פ"א הל' ד'. (2) דף ט'..

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות וממורדות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

פרק תשיעי

יתרונות בחישובי המולד והתקופות

יתרון, פירושו "שארית". כל מקום שנזכיר בהמשך "יתרון" פירושו שאחרי סילוק השבועות השלמים נשאר עדיין יתרון של כמה ימים שעות וחלקים הגורמים לשינוי הקביעות בימות השבוע.

א. חודש הלבנה ושנות חמה

הלבנה - מקיפה בכ"ט יום, י"ב שעות, תשצ"ג חלקים.

שנת לבנה - 354 ימים, 8 שעות, תתנ"ו חלקים.

מחזור קטן - י"ט שנות לבנה: 6939 ימים, 16 שעות, 595 חלקים - לאחר העיבורים.

י"ט שנות חמה - יתירות הרבה על י"ט שנות לבנה, אם מעברים 7 שנים בתוך י"ט שנות לבנה [גוח, אדזט], עדיין נשאר שעה אחת ותפ"ה חלקים שהלבנה פחות מהחמה.

מולד תשרי של יצירה - ו, יד. סימנך וי"ד. [דקיי"ל כרבי אליעזר לענין מולדות].

מולד תשרי של תוהו [שממנו מחשבים] - ב, ה, רד. סימנך בהר"ד.

ב. התקופות

תקופת תשרי של ישוב - היה יום ד', ט"ו שעות. [תקופה זו הקדימה את המולד הראשון של ישוב ביום אחד, כ"ג שעות].

תקופת ניסן של תוהו - היא התקופה הראשונה. היות ופוסקים כרבי יהושע לענין תקופות, דמונין מניסן, אמרינן שבתחילת ליל ד' סמוך לחודש ניסן התחילה תקופת החמה האשונה.

בכל תקופה יש, לפי שמואל - צ"א יום ז' שעות ומחצה. בחצי שנה הם: קפ"ב ימים, ט"ו שעות. והואיל והמולדות בחצי שנה הם: קע"ו ימים, ד' שעות, תל"ח חלקים. יוצא שהתקופות בחצי שנה עודפות מהמולדות: ה' ימים, י' שעות, תרמ"ב חלקים.

תקופת ניסן של תוהו קדמה למולד ניסן של תוהו - ז' ימים ט' שעות תרמ"ב חלקים. משום שמצרפים יום א', כ"ג שעות, שהקדימה תקופת תשרי למולד תשרי, עם ה' ימים, י' שעות, תרמ"ב חלקים שעודפות תקופות על המולדות בחצי שנה. [תוס']

ג. יתרונות לענין מולדות [מהלבוש סי' תבח]

חודש לבנה - כט, יב, תשצ"ג, [פירושו: 29 ימים 12 שעות 793 חלקים], **יתרונו** - א, יב, תשצ"ג. [לפי"ז חודש הבא יהיה בעוד יום אחד יב שעות תשצ"ג חלקים].

חצי שנה פשוטה - קעט, ד, תלח, **יתרונה** - ב, ד, תלח. [כי בשישה חדשים היתרון ו' ימים, ועוד ג' ימים המצטרפים מע"ב השעות, ועוד ד' שעות ו-תל"ח חלקים המצטרפים מהחלקים. - 6 X 793 = 4756:1080 4.43 והיות ששבוע אין צורך לחשב, נשאר הנפק"מ בשישה חדשים: ב', ימים, ד' שעות, תל"ח חלקים].

שנה פשוטה [כסדרה של חדשים אחד מלא ואחד חסר] - שנ"ד [ימים], ח', תתעו, **יתרונה** - ד, ח, תתעו. [רמב"ם פ"ו הל' ה']

שנה חסרה [היינו כשחשון וכסלו חסרים] - שנג ימים, **יתרונו ג' ימים**.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משויירות ומחודרות כולל העתקה וכו' למחבר, ויספיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

יתרון ב' שנים פשוטות - א, יז, תרע"ב.

שנה מעוברת - שפג, כא, תקפט, יתרונה - ה, כא, תקפט. [רמב"ם שם].

יתרון מחזור י"ט שנים - ב, יז קתצה. כל י"ט שנים הוא מחזור של י"ב שנים פשוטות ושבע שנים מעוברות [שם הל' י'] עם יתרון של שעה ותפ"ה חלקים.

1. **יתרון חודש אחד - א, יב, תשצ"ג, כנ"ל.**

2. **יתרון ב' חדשים - ג, א, תק"ו.**

3. **יתרון ג' חדשים - ד, יד, ...רי"ט...**

4. **יתרון ד' חדשים - ו, ב, תתרי"ב.**

5. **יתרון ה' חדשים - ז, ... טו, תשכ"ה.**

6. **יתרון ו' חדשים - ב, ד, תל"ח, כנ"ל.**

7. **יתרון ז' חדשים - ג, יז, קנ"א.**

8. **יתרון ח' חדשים - ה, ה, תתקמ"ד.**

9. **יתרון ט' חדשים - ו, יח, תרנ"ז.**

10. **יתרון י' חדשים - א, ז, שע.**

11. **יתרון י"א חדשים - ב, כ, פג.**

12. **יתרון י"ב חדשים - ד, ח, תתע"ז חלקים, כנ"ל.**

13. **יתרון י"ג חדשים - ה, כא, תקפ"ט חלקים, כנ"ל.**

14. **יתרון ש' מחזורים - א, כא, ש.**

15. **יתרון ג' מחזורים - א, א, תש"ה.**

16. **יתרון ש"ג מחזורים - ב, כב, תת"ה.**

17. **יתרונות משנה לשנה, וממחזור למחזור - עיין ... בספר כי חכמת פרק כ"ו.**

ג. מולד זקן בל תדרוש - ז"ל הטור [סימן תכח]: אין קובעין ר"ה לא ביום א' ולא ביום ד' ולא ביום ו', וסימן לא אד"ו ראש, ואם חל מולד תשרי באחד מאלו הימים, דוחים הקביעות ליום שאחריו, ואפי' אם חל בבגה"ז שראוי לקבוע בהן, אם המולד בחצי היום שהוא י"ח שעות] ומחצי היום ומעלה, נקרא מולד זקן, ואין קובעין ר"ה ליום המולד ונדחה ליום שלאחריו, אבל היה המולד פחות מחצי היום אפי' רגע אחד, קובעין אותו בו ביום, אם הוא ביום שראוי לקבוע בו, ואם היה מולד זקן ביום שלפני אד"ו, שאינו ראוי לקבוע לא בו ולא ביום שלאחריו, כגון שהיה מולד זקן בשבת, נדחה עד יום שלאחריו שהוא יום ב' והוא יום ג' למולד וכן כל כיו"ב". [להעתיק מלמד בני יהודה קשת עמ' ט'.]

ד. ממתי אנו מונים את השעות - יש בזה כמה שיטות, ולמעשה כל הלוחות היום מחשבים את תחילת היום משעה 6:00 בערב בכל ימות השנה, והיא שעת כינוי בעלמא, שהרי אין זה שש אמיתית כיון שאנו נגררים אחר שעון קהיר, אלא שבשעונונו היא שש. [...לפי שעון קיין??].

לדוגמא: אם נדע שהמולד יהא בליל ד', 5 שעות, 250 חלקים. ונרצה לתרגם לפי שעון שלנו, עלינו לחבר 6 שעות ועוד 5 שעות, נמצא שיהא המולד לפי שעון שלנו, בליל ד', שעה 11 בלילה, 250 חלקים שהם, 13 דקות 16 חלקים, כי 18 חלקים יש בדקה. [כי היא חכמתכם פרק א', סח].

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר. ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ר

מילואים א'

רשימת מראה מקומות

לפי רבי אליעזר - בתשרי נברא העולם, ולפי ר' יהושע - בניסן נברא העולם. ת"ר חכמי ישראל מונים למבול כר"א ולתקופה כרבי יהושע, חכמי אומות העולם מונים אף למבול כר' יהושע. [ראש השנה דף ה. י: יב.]

ר' יוחנן פתח: "עשה ירח למועדים". אמר ר' יוחנן, לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, א"כ למה נברא גלגל לבנה, כדי לקדש ר"ח ושנים וכו'. [בראשית רבה פרשת ו-טו]

בזמן שהחמה לוקה סימן רע לעובדי כוכבים, לבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה. [סוכה דף כט.]

אמר להם רבן גמליאל: כך מקובלני מבית אבי אבא, אין חידושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה, ושני שלישי שעה וע"ג חלקים. [ראש השנה דף כה.]

ואמר רבי אבא אמר שמואל: מנין שאין מונין ימים לשנים, שנא' "לחדשי השנה", חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים. ורבנן דקיסרי משום ר' אבא אמרו: מנין שאין מחשבין שעות לחדשים, שנאמר "עד חדש ימים", ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים. [מגילה דף ה.]

כמה עיבור שנה - ל', רשב"ג אומר חודש, וכו'. אהריים אויבירים: אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד, ואם היתה שנה מעוברת ה', וכו'. [ראש השנה דף ו: כ. ערכין דף ט:]

דאמר שמואל: אין שנת הלבנה פחות משנ"ב יום ולא יתירה על שנ"ו, הא כיצד, שניהם מלאים ששה, שניהם חסרים שנים, אחד מלא אחד חסר ארבעה. וסך ימים בשנת חמה - שס"ה יום. [ערכין דף ט:]

עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים יתרון החמה על ימות הלבנה, והעיבור נכנס להשוות ימות שנות החמה עם ימות שנות הלבנה. [פרקי דרבי אליעזר פרק ז']

דתניא בסוד העיבור נולד קודם חצות או אחר חצות, וכו'. שלח להו: צריך שיהיה לילה ויום מן החדש, וזו שאמר אבא אבוה דר' שמלאי: מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה. למאי נפק"מ, אמר רב אשי: לאכחושי סהדי, אמר מר: צריך שיהא לילה ויום מן החדש. מנלן, ר' יוחנן אמר: "מערב עד ערב", ריש לקיש אמר: "עד יום האחד ועשרים לחודש בערב", מאי בינייהו, אביי אמר: משמעות דורשין איכא בינייהו, רבא אמר: חצות לילה איכא בינייהו. [ראש השנה דף כ:]

אמר שמואל: אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעת רבעי היום או בתחילת היום או בתחילת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה, וכו'. ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה, ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. [עירובין דף נו. 2]

ר' אלעזר חסמא אומר: קנין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות, תקופות³ וגימטריאות - פרפראות

מקורות והערות

(3) וז"ל הרמב"ם פ"א הל' ב': וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה, קרוב מאחד עשר יום, לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת כמו שלשים יום או פחות מעט או יתר מעט, מוסיפין חדש אחד ועושין אותה השנה שלשה עשר חדש, והיא הנקראת שנה מעוברת, שאי אפשר להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים, שנאמר לחדשי השנה, חדשים אתה מונה לשנה ואין אתה מונה ימים. וע"ע בביה"ל שבספר "שקל הקודש" על הרמב"ם שם.

(1) וע"ע בספר חזון שמים עמ' קכא.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 02-5822919-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

לחכמה.

[אבות פרק ג', יח]

והיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו חושב, אסור לספר הימנו. כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר: ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. מנין שמצוה על אדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים - איזו חכמה ובינה שיהא לעיני העמים, הוי אומר, זה חישוב תקופות ומזלות.

[שבת דף עה. א⁴]

”עיניך כבריכות אשר בחשבון המושכות מים, כן עיניך על שאר בת רבים”, חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלים, העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות, חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים.

[מדרש שיר השירים ז', ה¹]

מקורות והערות

2) יעוין ברש"י ובתוס' שם. 3) "תקופות" - הכוונה לחשבון ארבע תקופות השנה, היינו חכמת התכונה או האסטרונומיה. - תפארת ישראל

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

כנ"ז בתשב"ץ ח"ג סי' קכ"ג.

גם מהגר"א באדרת אליהו [בראשית א, י"ד] מדויק כן, שפי': לשנים הוא ממשלת השמש, שאנו מונים שנת החמה, לכן באו העיבורים.

וכן מדויק בפרקי דר"א [פ"ז]: עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים יתרון החמה על ימות הלבנה והעיבור נכנס להשוות ימות שנות החמה עם ימות שנות הלבנה.

ג. הגר"ז [בסוף דבריו] מביא את מחל' הרמב"ם והרמב"ן ביסוד קביעת שנים בזה"ז, שהרמב"ם [בפ"ה מקדה"ח ה"א] פוסק: שבזה"ז שאין סנהדרין שיעברו השנים, מעברין ע"פ החשבון, דכך נאמר בהלמ"ס, שבזמן שאין בי"ד יקבעו ע"פ החשבון. ואילו הרמב"ן בסה"מ [מ' קנ"ג] חולק וסובר: שאין קובעין ע"פ חשבון, אלא נוקט שהלל הנשיא שהיה הבי"ד האחרון עיבר השנים הראוים להתעבר עד שיבא אליהו. וביאר הגר"ז דפליגי במחל' רש"י והרמב"ם ביסוד דין עיבור השנה, דהגר"ז דייק מרש"י בסנהדרין, שיסוד דין עיבור השנה אינו אלא דין לעבר מפני הצורך, דבי"ד מעברין מחמת צורך המועדים שיתקיימו בזמנם, ואילו דעת הרמב"ם: שהוי דין בשנה שתהא שנת חמה כנ"ל, א"כ הר"מ לשיטתו "שדין בשנים שיהיו שנות חמה", שייך למימר שנאמרה בזה הל' של חשבון דקביעות השנה תלויה בחשבון, משא"כ לדעת רש"י, אין עיבור השנה תלוי כלל בחשבון, וכל עיקרו "דין של בי"ד שמעברין מפני הצורך", לכן סובר הרמב"ן, שהוצרך בי"ד דהלל הנשיא לעבר כל השנים מפני הצורך, ואי אפשר לעבר ע"י חשבון לחוד.

ד. לפי הרמב"ם [בסה"מ מ' קנ"ג] - מצות קידוש החודש ולחשב חדשים ושנים הם מצוה אחת, ולפי הרמב"ן [בשורש ראשון] בשם הבה"ג - הם שתי מצוות, והביא ראייה מהספרי [בהאזינו]: שלא עשו השמים מצוות שניתנו להם, ואלו המצוות, עיבור שנים וקביעת חדשים, מבואר דנמנו לב' מצוות.

ושמעתי מת"ח חשוב שליט"א, שלכאו' היה נראה שהרמב"ם והרמב"ן לשיטתיהו, דהרמב"ם סובר שעיבור השנה וקידוש החודש שניהם מצוה אחת הן, שיסוד המצוה היא קביעת זמני החודש והשנה כתיקונה, ואילו הרמב"ן סובר שעיבור השנה אין ענינו לשמור על חשבון השנה, אלא הוי דין מסוים במועדות, שלצורכם מעברין השנה, ואינו משתייך למצות קדה"ח.

אך לכאורה יש לדחות ביאור זה משום שמהחינוך [מצוה ד'] לא משמע כן, שהרי מונה את מצות קידוש החודש ועיבור השנה כמצוה אחת, [כשיטת הרמב"ם], אך כ' גם דר' הלל הנשיא קידש החדשים ועיבר השנים העתידים עד ביאת אליהו, [והיינו כרמב"ן].

ואולי י"ל: שפליגי הרמב"ן והחינוך אי מצות קידוש החודש הוי לצורך המועדות או דין מסוים לקבוע חדשי השנה, מלשון החינוך נר' שהוי לצורך המועדות, דז"ל שם: "שיסוד מצות קידוש החודש כדי שיעשו ישראל מועדי השם המועדים", ולכן הוי מצוה אחת עם עיבור השנה, ששניהם ענינם לצורך המועדות, אבל הרמב"ן יתכן וסובר שרק עיבור השנה ענינה צורך המועד ולא קידוש החודש, ולכן מנה אותם לתרי מצוות, וצ"ע.

ה. רש"י בבראשית [א, י"ד] מפרש: "שנים", לסוף שס"ה ימים יגמרו מלאכתן בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה. ומבואר לכאו' מרש"י דשנה היא שס"ה יום כמנין שנת חמה, ולכאו' אין הדברים מתאימים לדברי הגר"ז שהוכיח מרש"י סנהדרין דדין עיבור השנה הוא מדיני המועדות, וצ"ע.

הרא"ם [שם...] כותב, וז"ל: שבשס"ה יום גמר השמש מהלכו בכל השנים עשר מזלות שהוא סבוב שלם, ולכן נקראת שנה מגזרת שנו וישנו, כי אז ישוב השמש שנית אל הנקודה אשר החל ממנה, ובאותו זמן עצמו נתחברה הלבנה עם השמש בכל מזל ומזל מהי"ב מזלות פעם אחת, ונקרא שנת לבנה, מפני ששלמו חיבוריה עם השמש בכל הי"ב מזלות, ועוד תשוב להתחבר שנית במזל אשר החל החיבור בו, ואע"פ שיש יתרות בין שנתה לשנת החמה כמו י"א יום, מאחר שהם מיעוט החודש בטלו במיעוטן, וכאלו אין שם יתרות כלל, מפני ששנת החמה היא מצד מהלכה שסבבה בכל בי"ב מזלות, ושנת הלבנה היא מצד חיבורה עם השמש בכל אחד מהי"ב מזלות, תלה השנה בשניהם יחד, אע"פ שהלבנה גומרת מהלכה בכל הי"ב מזלות בכ"ט יום ושעות ידועות, עכ"ד.

הנה מבואר ברא"ם דבר חדש, שאף ללבנה יש מהלך של שנה, והוא אעפ"י שהלבנה מסבבת י"ב המזלות

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויסיפיש, טל: 05276-123000 02-5822919

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד

בל' יום, מ"מ חיבורה עם השמש בכל המזלות הוא ב"ב חודש, וזה נקרא "שנת הלבנה". ולפי"ז י"ל שמה שרש"י נקט שס"ה יום, אין כונתו שאנו מונין השנה לחמה, אלא שהפסוק קאי על שניהם, החמה והלבנה, ונקט הזמן הגדול וההפרש בטל ברוב.

וצדקתו עומדת לעד זהו הקונה ספרים ומשאלין לאחרים

כל הזכויות משוייכות ושמורות כולל העתקה וכו' למחבר, ויטפיש, טל: 02-5822919-123000-05276

ניתן להשיג על מסכתות: בבא קמא, קידושין, בבא מציעא, כתובות, גיטין, סוכה, מכות, מגילה, ביצה, ראש השנה ועל יור"ד סימנים קפג-ד